

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS

Daiva Novikienė

Edukacinės ir vaiko psichologijos studijų programa

Magistro darbas

Ankstyvųjų motinos-vaiko sąveikų ir vaiko savireguliacijos reikšmė probleminiam
interneto naudojimui vidurinėje vaikystėje

Darbo vadovė: dr. Rima Breidokienė

Vilnius 2024

TURINYS

SANTRAUKA	03
SUMMARY	04
SVARBIAUSIOS SĄVOKOS	05
PRATARMĖ	06
1. ĮVADAS	07
1.1. Vaikų įsitraukimo į probleminį interneto naudojimą problematika	07
1.1.1. Probleminis interneto naudojimas ir jo paplitimo tarp vaikų priežastys	07
1.1.2. Probleminio interneto naudojimo galimos grėsmės ir pasekmės	09
1.1.3. Vaikų įsitraukimą į probleminį interneto naudojimą aiškinančios teorijos	12
1.1.4. Vaiko probleminį interneto naudojimą sąlygojantys veiksniai	14
1.2. Ankstyvųjų vaiko santykių su motina, savireguliacijos ir probleminio interneto naudojimo ryšys	16
1.2.1. Tėvų reikšmė vaiko interneto naudojimo elgesiui	16
1.2.2. Vaiko savireguliacijos mechanizmo formavimasis	18
1.3. Tyrimo tikslas, uždaviniai	22
2. TYRIMO METODIKA	23
2.1. Tyrimo dalyviai	23
2.2. Tyrimo eiga	24
2.3. Tyrimo instrumentai	25
2.4. Duomenų analizė	30
3. TYRIMO REZULTATAI	32
4. REZULTATŲ APTARIMAS	37
4.1. Tyrimo dalyvių analizė	39
IŠVADOS	41
LITERATŪRA	42
PRIEDAI	56
1 priedas.	57

SANTRAUKA

Daiva Novikienė. Ankstyvųjų motinos-vaiko sąveikų ir vaiko savireguliacijos reikšmė probleminiam interneto naudojimui vidurinėje vaikystėje.

Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2024.

Šio darbo tikslas buvo įvertinti vaikų probleminio interneto naudojimo elgesį vidurinėje vaikystėje (10-13m.) bei jo sąsajas su ankstyvosiomis motinos-vaiko sąveikomis bei ankstyvaisiais vaikų savireguliacijos gebėjimais. Darbe buvo analizuojami tęstinio tyrimo ankstyvosios vaikų savireguliacijos veiksnių keturių etapų tiriamų vaikų duomenys 2013m., 2020m., 2021m. ir 2022m. Gauti rezultatai, jog probleminis interneto naudojimas vidurinėje vaikystėje (vertintas kompulsyvaus interneto naudojimo skale *CIUS (Compulsive Internet Use Scale; Meerkerk et al., 2009)*) nesisieja nei su ankstyvosiomis motinos-vaiko sąveikomis nei su ankstyvaisiais vaiko savireguliacijos gebėjimais. Buvo nustatytas vaikų probleminio interneto naudojimo ryšys su tiriamųjų lytimi, gyvenamąja vieta bei vaiko tėvų santykiais ir sutarumu dėl auklėjimo.

Raktiniai žodžiai: *Probleminis interneto naudojimas, kompulsyvus interneto naudojimas, motinos-vaiko sąveikos, savireguliacija.*

SUMMARY

Daiva Novikienė. The importance of early mother-child interactions and self-regulation on child's compulsive internet use in the middle childhood.

Vilnius: Vilnius University, 2024.

The aim of this work was to assess children's problematic Internet use behavior in middle childhood (10-13 years old) and to assess its links with early mother-child interactions and children's early self-regulation abilities. The work analyzed the data of the children studied in the four stages of the continuous study of early self-regulation factors in children in 2013, 2020, 2021 and 2022 years. The results obtained show that problematic Internet use in middle childhood (assessed by the compulsive Internet use scale *CIUS* (*Compulsive Internet Use Scale; Meerkerk et al., 2009*)) is not related to early mother-child interactions or to the child's early self-regulation abilities. The relationship was determined between children's problematic use of the Internet and the sex of the subjects, place of residence, and the child's parents' relationship and consensus on parenting.

Key words: *Problematic internet use, Compulsive internet use, mother-child interactions, self-regulation.*

SVARBIAUSIOS SAŲVOKOS

Probleminis interneto naudojimas - apibrėžiamas kaip netinkamas interneto naudojimas, kuris daro didelį poveikį asmens psichologiniam, socialiniam, profesiniam ar mokyklos funkcionavimui. Probleminiais interneto vartotojais apibrėžiame asmenis, kurie nuolat jaučia nenumaldomą norą prisijungti prie interneto, negali kontroliuoti praleidžiamo internete laiko, jaučia abstinencijos simptomus negalėdami prisijungti arba turėdami nutraukti savo veiklą internete (Laconi, Vigouroux, Lafuente, & Chabrol, 2017).

Kompulsyvus interneto naudojimas, tai konstruktas apimantis tokias asmens elgesio apraiškas, kaip: a) savo elgesio kontrolės praradimas, kai naudojant internetu daugiau laiko nei planuota ir nepavyksta naudotis trumpiau; b) nuolatinis galvojimas ir susirūpinimas, kada vėl galėsi prisijungti prie interneto; c) atsiribojimas ar užsisklendimas, nerimavimas iki kol vėl prisijungsi prie interneto; 4) naudojimas interneto įtampai sumažinti ar nuotaikai pagerinti; 5) kylantys vidiniai konfliktai su savimi kitais dėl negalėjimo nustoti naudotis internetu (Erceg, Flander, & Brezinščak, 2018; Meerkerk, van den Eijnden, Vermulst, & Garretsen, 2009).

Savireguliacija – individo gebėjimas aktyviai ar pasyviai stebėti ir vertinti savo elgesį bei atsižvelgiant į visuomenės taisykles, standartus bei išsikeltus asmeninius tikslus, savo elgesį ir emocijas valdyti – aktyvinti ar slopinti, gebėti lanksčiai keisti prisitaikant prie esamos aplinkos reikalavimų (Thompson, 1994).

Ankstyvasios motinos-vaiko sąveikas apima – motinos sąveikavimo stilių bei abipusį motinos-vaiko reagavimą ir bendradarbiavimą (Jasiulionė, 2019).

Motinos sąveikavimo stilius – tai bendros veiklos su vaiku metu stebimas dominuojantis motinos elgesys: pozityvus vadovavimas, kontrolė arba direktyvus vadovavimas, kišimasis ar atsitraukimas, visuma (Calkins, Smith, Gill, & Johnson, cit. iš Jasiulionė, 2019).

Abipusis reagavimas ir bendradarbiavimas suprantamas, kaip motinos ir vaiko santykių stebimas elgesys, kuris nusakomas trimis dimensijomis: harmoningu tarpusavio bendravimu, abipusiu bendradarbiavimu bei šilta emocine atmosfera (Aksan, Kochanska, & Ortmann, cit. iš Jasiulionė, 2019).

PRATARMĖ

Renkantis temą apie vaikų probleminio interneto naudojimą manęs neapleido abejonės, ar tikrai esu pasiruošęs gilintis į temą, kurioje jau atrodo yra tiek daug pasakytą. Šiandien tai viena dažniausiai gvildinamų temų, kai kalbama apie vaikus, jų sveikatą, naudingą vaiko laiko leidimą ir vaiko santykius su tėvais. Nebuvau nustebinta probleminio interneto ir priklausomybės nuo jo atliktų tyrimų ir parašytų mokslinių straipsnių gausos, tačiau daugumoje jų išvelgiau vis dar daug spragų, abejonių, nesutarimų tarp mokslininkų dėl šio probleminio elgesio apraiškas sąlygojančių veiksnių.

Jau niekam nekelia nuostabos, kad internetu naudojasi vis daugiau žmonių, savo aplinkoje pastebiu ir daugiau jaunesnio amžiaus interneto vartotojų – paauglių, vaikų, o kartais net kūdikių. Manau, šiandien jau visi suprantame, jog gyvename skaitmeninės pažangos amžiuje ir atsisakyti IT technologijų ir interneto teikiamų paslaugų galimybiomis mes tiesiog nebegalime ir turime sau pripažinti– „Prieiga prie interneto vaikams ir paaugliams tampa būtinybe ir teise, ir jo nebuvimas arba apribojimas gali tapti potencialia rizika gerai vaiko savijautai” (Grigutytė, Raižienė ir Pakalniškienė, 2021, p. 161).

Galvoju, kad visi norėtume, kad internetas būtų saugi erdvė atliepianti kiekvieno vaiko tam tikro raidos tarpsnio poreikių tenkinimą – leidžianti saugiai tyrinėti ir pažinti pasaulį, tobulėti, plėsti žinias, praturtinti savo bendravimą su artimaisiais ir draugais bei padidinti savo bendraminčių ratą naujais žmonėmis. Todėl šiame darbe noriu paanalizuoti mokslininkų atliktus tiriamuosius darbus ir sužinoti daugiau apie šį konstrukta, kokios aplinkybės, galimi veiksniai siejami su vaikų probleminiu interneto naudojimu, kokią reikšmę turi vaikų elgesiui internete jų santykiai šeimoje ir ypač ankstyvieji vaiko santykiai su motina.

Taip jau yra, kad probleminis interneto naudojimas daugelio žmonių ir pačių mokslininkų apibrėžiamas skirtingais terminais, vertinamas skirtingas įrankiais, o jų vykdytuose tyrimuose dėmesys ribotai skiriamas tik vienam ar keliems veiksniams galintiems turėti įtakos šio rizikingo vaikų elgesio susiformavimui. Darbe noriu patyrinėti kokie vidiniai ir išoriniai veiksniai galimai veikia vaikų elgesį - probleminį interneto naudojimą. Tokie veiksniai kaip - vaiko šeimos aplinka, bendravimas su tėvais, tėvų tarpininkavimas vaiko veikloje įtakoiantys vaiko probleminį elgesį internete gana gausiai analizuojami vykdytuose tyrimuose, tačiau vaiko santykio su artimiausiu globėju – dažniausiai motina – kokybės veiksnys ir jo indėlis į vaiko elgesio ir emocijų savireguliacijos mechanizmą iki šiolei buvo mažai tyrinėtas. Todėl noriu pasiaiškinti ar santykiai su motina ankstyvojoje vaikystėje gali būti susiję su vaiko probleminiu elgesiu internete vaikui pasiekus vidurinėsios vaikystės amžių.

Gal šis ankstyvųjų santykių veiksnys galėtų padėti formuojant tolimesnius prevencinius žingsnius leidžiančius suvaldyti ar bent dalinai užkirsti kelią taip sparčiai į vaikų gyvenimus besibraunančiam probleminiam interneto naudojimo elgesiui.

IVADAS

1.1. Vaiko įsitraukimo į probleminį interneto naudojimą problematika

1.1.1. Probleminis interneto naudojimas ir jo paplitimo tarp vaikų priežastys

Vis daugiau ir įvairesnių skaitmeninių technologijų supa vaikus jų namuose, mokykloje bei viešose vietose, o IT technologijomis ir internetu besinaudojančių amžius, kaip teigia Saliceti (2015), kasmet darosi vis jaunesnis ir vis dažniau internetu imama naudotis labai ankstyvame amžiuje – vaikystėje ar net kūdikystėje. Šiuo metu daugelyje šalių tapo įprasta kiekvienai šeimai namuose turėti daugiau nei vieną kompiuterį, televizorių, o taip pat po kelis išmaniuosius įrenginius: planšetes, mobiliuosius telefonus, išmaniuosius laikrodžius.

Šiandienos IT technologijos, išmanieji įrenginiai yra tiek pažengę, kad beveik visuose yra galimybė prisijungti ir naudotis internetu. Vis dar trūksta išsamių duomenų kiek laiko vaikai leidami laiką prie ekranų su IT technologijomis tuo pat metu naudojasi ir internetu. Deja, bet naudojimasis internetu dažnai vaikams yra nesaugus. Remiantis 2018 metais atlikto tyrimo duomenimis, tėvų kontrolės priemonių naudojimas: netinkamų svetainių blokavimas, vaiko internete aplankytų puslapių peržiūra, vaiko buvimo vietą rodančios programos, vaikų vertinimu, Lietuvoje turėjo mažiausius įverčius palyginti su kitomis Europos šalimis (Grigutyte ir kt., 2021). Vis dar yra daug tėvų, kuriems trūksta supratimo, žinių kaip jie gali apsaugoti savo vaikus, kad naudojimasis internetu netaptų problematinis: kad vaikai naudotųsi internetu neviršijant rekomenduojamo laiko limito, kad neturėtų prieigos prie internetinio informacijos turinio netinkančio jo amžiui ir kt.

Egzistuoja teoriškai kiek skirtingi požiūriai į problemas keliantį naudojimąsi internetu. Skirtingi mokslininkai bei tyrėjai yra linkę naudoti labiau jiems tinkančius terminus – „probleminis interneto naudojimas“ (angl. problematic internet use; žr. Laconi et. al., 2017), „patologinis interneto naudojimas“ (angl. pathological internet use; žr. Kaess et. al., 2016), „netinkamas interneto naudojimas“ (angl. maladaptive internet use; žr. Durkee et. al., 2012), „kompulsinis naudojimasis internetu“ (angl. compulsive Internet use; žr. Meerkerk et al., 2009), „priklausomybė nuo interneto“ (angl. internet addiction; žr. Kardefet-Winther, 2014) ar „internetinės priklausomybės sutrikimas“ (angl. internet addiction disorder; žr. Weinstein, Feder, Rosenberg, & Dannon, 2014). Nors vis dar iki galo neaišku kaip nubrėžti aiškias ribas tarp probleminio interneto naudojimo ir priklausomybės nuo interneto, savo darbe siekiant aiškumo, rašydama apie problemas keliantį interneto naudojimą naudosi vieną terminą - probleminis interneto naudojimas. Probleminis interneto naudojimas apibrėžiamas kaip nekontroliuojamas asmens noras naudotis internetu, kuris ateityje tampa asmens nerimo ir sutrikimų priežastimi (Weinstein, Feder, Rosenberg, & Dannon, 2014).

Pastarąjį dešimtmetį didėjanti interneto pasiūla, mobilių prietaisų įvairovė ir jų prieinamumas, ypač mokyklinio amžiaus vaikams, tampa vis didesni – beveik du kartus išaugo vaikų praleidžiamas laikas prie ekranus turinčių prietaisų, o jų patrauklumą dar labiau padidino interneto teikiamos galimybės – virtualioje aplinkoje siūlomas platus įvairių paslaugų paketas (Paluckaitė ir Žardeckaitė-Matulaitienė, 2015; Grigutytė, Pakalniškienė, Raižienė ir Povilaitis, 2018; Jusienė, Laurinaitytė ir Pakalniškienė, 2020; Pakalniškienė et al., 2020).

Skaičiuojama, kad nuo 2000 – 2018 m. interneto naudojimas pasaulyje išaugo beveik dešimt kartų. Buvo paskaičiuota, kad nuo 2021 metų internetu naudosis 63 % pasaulio gyventojų apie 4,9 milijardų žmonių (Tarptautinė telekomunikacijų sąjunga, 2021). Duomenys rodo, jog šiam eksponentiniam interneto naudojimo augimui vadovauja jaunimas. Atlikta apklausa parodė, kad beveik visi JAV paaugliai teigia turintys prieigą prie išmaniojo telefono ir maždaug pusė jų yra beveik nuolat prisijungę prie interneto (Anderson & Jiang, 2018). Lietuvoje vaikai taip pat turi galimybę prieiti prie itin spartaus interneto (We are Social, 2022) ir prieiga kasmet didėja. Statistikos departamento duomenimis 2022 metais Lietuvoje prieigą prie interneto turėjo 88 % visų namų ūkių. O 2018 metų duomenimis net 99 % vyresnio amžiaus Lietuvos vaikų (13-17 m.) ir 94 % jaunesnių (9-12 m.) vaikų naudojami išmaniaisiais, mobiliaisiais telefonais ir jų pagalba sėkmingai galėjo prisijungti prie interneto (Grigutytė ir kt., 2018).

Be mokymosi ar informacijos paieškos veiklų internete vaikai dažnai naudojami IT įrenginiais užsiimdami ir kitomis veiklomis: bendravimu žinutėmis „Viber“, „Messenger“ ir dalyvavimu socialiniuose tinkluose – „Facebook“, „Twitter“, „Instagram“, žaidimu įvairių kompiuterinių žaidimų, muzikos klausymu „YouTube“ ar vaizdelių stebėjimu „TikTok“ kanale. Lietuvos vaikai, lyginant juos pagal veiklą internete su kitų 18 Europos šalių vaikais, 2018 metais daugiausia žiūrėjo vaizdo įrašus, žaidė internetinius žaidimus, o palyginus su 2010 metais, ši veikla išaugo net tris kartus (Grigutytė ir kt., 2021).

Kitas įvykis paskatinęs interneto naudotojų skaičiaus augimą ir leidžiamo laiko internete trukmės didėjimą buvo COVID-19 pandemija. Pastarųjų keleto metų (2019 – 2021 m.) įvykiai – COVID-19 pandemija bei daugelyje pasaulio šalių paskelbta ypatingoji padėtis bei įvestas karantinas, beveik visų šalių vaikų mokymosi procesą perkėlė į nuotolį. Daugelį šeimų ši situacija privertė mobilizuotis ir aprūpinti, neretai kiekvieną savo vaiką, visomis būtinomis priemonėmis – IT skaitmeninėmis technologijomis. Internetas tapo visiems išsigelbėjimu, kuris suteikė galimybę bendrauti ir vaikams tęsti jų mokymosi procesą. Paskelbti karantino apribojimai sukėlė problemų tiek tėvams tiek ir jų vaikams. Vaikai patyrė ypačiai daug psichologinių sunkumų - kito jų miego ir mitybos įpročiai, jie nebegalėjo tenkinti įprastų vaiko raidos poreikių tokių, kaip žaisti kieme, aktyviai judėti ir sportuoti būreliuose, laisvai bendrauti su bendraamžiais ir t.t.. (Rakickienė, Jusienė, Baukienė ir Breidokienė, 2021; Petrulionienė, 2018). Vaikai vis daugiau laiko leido prie IT prietaisų ir internete,

o tai, remiantis daugeliu atliktų tyrimų duomenimis, didino probleminio naudojimosi internetu įvėčius (Pakalniškienė, Jusienė, Sebre, Wu, & Laurinaitytė, 2020; Jusienė ir kt., 2020).

Taigi, sparčiai augantis vaikų praleidžiamas laikas internete naudojantis skaitmeniniais IT įrenginiais kelia vis daugiau klausimų apie šios veiklos poveikį vaikų ir paauglių fizinei ir psichologinei sveikatai (Jusienė ir kt., 2017; Jusienė ir kt., 2019). Sekančiame skyriuje apžvelgsime atliktus tyrimus apie probleminį internetą naudojimą ir jo galimą poveikį vaikų fizinei ir psichinei sveikatai.

1.1.2. Probleminio interneto naudojimo galimos grėsmės ir pasekmės

Didelis jaunų žmonių įsitraukimas į internetinę veiklą dažnai sąlygoja ir rizikingą elgesį internetinėje erdvėje. Rizikingu elgesiu internete galėtume apibrėžti: rizikingą seksualinį elgesį internete ir už jo ribų (sutariant gyvai susitikti), bendravimą su nepažįstamais asmenimis, itin asmeninės informacijos pateikimą, virtualų priekabiavimą, netinkamų/nepriimtinių pagal amžių tinklalapių lankymą ir kita, kas gali neigiamai paveikti asmens psichologinę ir emocinę būklę. Sasson ir Mesch atlikto tyrimo išvados teigia, jog labiau į rizikingą elgesį internete gali būti linkę jaunuoliai – dažniau berniukai, kurie savo realiame gyvenime turi silpnesnius socialinius ryšius ir yra menkai įsipareigoję savo šeimai (Sasson, & Mesch, 2014). Rizikingo elgesio internete pasekmės internete gali būti labai skausmingos. Paluckaitės ir Žardeckaitė-Matulaitienės teigimu, vaikai internete atskleidę savo asmeninę informaciją gali tapti virtualių patyčių aukomis, o nusprendus susitikti su virtualioje erdvėje sutiktu nepažįstamuoju pasekmės gali būti dar skaudesnės ir net fatališkos: seksualinis išnaudojimas, pagrobimas ar net nužudymo rizika.

Duomenys rodo, jog daugiau nei pusė tirtų vaikų internete buvo matę žalingo turinio informaciją su smurtiniais vaizdais, kūno sužalojimais ar žmonių savižudybės, svaiginimosi narkotikais patirtis bei demonstruotus būdus, kurie ketvirtadaliui juos mačiusių vaikų sukėlė nerimą ar labai nuliūdino (Grigutytė, Raižienė ir Pakalniškienė, 2021).

Probleminis naudojimas internetu reikšmingai padidina vaikams ir paaugliams galimų patirti dėl fizinės ir psichinės sveikatos problemų skaičių. Kalbant apie galimas patirti neigiamas pasekmes daug išsamių duomenų pateikė Lietuvos mokslininkų Jusienės ir komandos 2017 metais atlikto tyrimo su 769 ikimokyklinio (1,5 – 6 m.) amžiaus vaikais rezultatai. Gautos išvados byloja, kad vaikai, kurie savo kambaryje turėjo skaitmeninių įrenginių ir bendrai daugiau laiko praleido prie ekranų buvo reikšmingai emocingesni, depresiškesni, labiau užsisiklėję savyje ir jiems pasireiškė daugiau elgesio ir emocijų problemų, jie patyrė daugiau ir didesnių somatinių skundų (atsirūgimų, pykinimo, viduriavimo, vidurių užkietėjimo, pilvo skausmų), pasižymėjo dažnesniu sergamumu ūminėmis ligomis ir trumpesniu miegu (Jusienė ir kt., 2017).

COVID-19 pandemijos karantino metu atlikto tyrimo išvados parodė, jog vaikų daugiau nei 2 val. per dieną praleistas laikas prie ekranų koreliavo su somatinių simptomų skaičiumi (tarp kurių dažniausi buvo - galvos ir skrandžio skausmai bei sutrikimai (Breidokienė, Jusienė, Urbonas, Praninskienė, & Girdzijauskienė, 2021). Kaip teigia Jusienė ir kiti, kad galimų gastroenterologinių negalavimų priežastis – vaikų maitinimasis naudojantis ekranais, nes tyrimas atskleidė, kad daugiau nei pusė vaikų (55%) naudodamiesi IT skaitmeniniais įrenginiais vartoja maistą ir dažnai nesveiką maistą (Jusienė ir kt., 2019).

Vaikams miegas ypač svarbus jų vystymosi procese. Nepakankamas miegas, prasta miego kokybė ir nereguliarus miego grafikas gali turėti įtakos vaikų fizinei sveikatai, pažinimo gebėjimams, socialiniams ir emociniams procesams bei elgesio funkcionavimui, o tai savo ruožtu atsiliepi vaiku vystymuisi ir gerovei (Schlieber, & Han, 2021). Vaikų ilgas laikas prie ekranų - ryški ekranų mėlyni šviesa slopina miego cirkadinio ritmo hormono melatonino gamybą dėl to sutrikdomas natūralus miego ir būdravimo ciklas, blogėja miego kokybė. Atliktų tyrimų išvadose skelbiama, kad vaikai ilgiau laiko praleidę prie IT įrenginių turėjo daugiau miego sunkumų: buvo sutrumpėjusi jų miego trukmė, ilgesnis užmigimo laikas bei kiti sutrikimai dėl miego - nemiga ir per didelis mieguistumas dienos metu (Praninskienė ir kt., 2018; Baukienė ir Jusienė, 2020; Hisler, Hasler, Franzen, Clark, & Twenge, 2020).

Mokslininkai Foreman su kolegomis atliko sistemingą mokslinių tyrimų apžvalgą, metaanalizę ir pateikė išvadą, kad IT įrenginio (kompiuterio, išmaniojo telefono ar planšetės) naudojimas gali būti susijęs su trumparegystės rizika (Foreman et al., 2021). Šis faktas tapo ypač aktualus, žinant, kad COVID-19 pandemijos metu vaikai perėjo į nuotolinį mokymąsi ir daug laiko leido prie IT ekranų ir negalėjo išeiti laukan, o buvimas lauke galėtų sumažinti trumparegystės (miopijos) vystymosi riziką (He et al., 2015). Lietuvoje trumparegystė tarp vaikų kiekvienais metais auga. Lietuvoje Higienos instituto duomenimis 2019 metais trumparegystę turėjo 31 tūkstantis vaikų, o 2022 metais ją jau turėjo daugiau nei 45 tūkstančiai vaikų (Dumbliauskaitė, Filipauskas ir Gečaitė, 2020). Spartus trumparegystės skaičiaus augimas pastebimas ir kitose šalyse, jos paplitimas didėja didėjant vaikų amžiui. JAV ikimokyklinio amžiaus grupėje trumparegystė siekia iki 5 %, mokyklinio amžiaus vaikų grupėje – 9 %, o paauglių iki 30 % (Coats, & Paysse, 2019), o Rytų Azijos vidurinių mokyklose didelio laipsnio trumparegystė pasireiškė iki 20 % vaikų ir ji dažnai buvo susijusi su negrįžtamomis patologijomis (Rudnicka et al., 2016). Kinijoje nuotolinio mokymosi COVID-19 karantino metu, ypač stipriai išaugo trumparegystės įverčiai 6 - 8 metų vaikų grupėje (Wang et al., 2021).

Atliktų tyrimų duomenys rodo, kad tarp interneto naudojimo, viršsvorio ir nutukimo rodiklių yra reikšmingas teigiamas ryšys. Asmenys daugiau laiko praleidžiantys internete turi reikšmingai didesnę svorį nei praleidžiantys trumpesnę laiką (Aghasi, Matinfar, Golzarand, Salari-Moghaddam, &

Ebrahimpour-Koujan, 2020). Dėl nuolatinio buvimo prie IT prietaisų ir dėl to atsiradusių miego problemų, didelio suvartojamo nesveiko maisto kiekio šie asmenys dažnai turi viršsvorį (Aşut, Abuduxike, Acar-Vaizoğlu, & Cali, 2019). O, kaip teigia vieno Šveicarijoje atlikto tyrimo išvados, jaunuoliams jau turintiems antsvorį interneto naudojimas 2 metų laikotarpyje gali padidinti antsvorio riziką daugiau nei 20 kartų (Barrense-Dias, Berchtold, Akre, & Suris, 2016). Keli tęstiniai tyrimai nutukimo sąsajų su probleminiu interneto naudojimu nerado (Li, Hou, Yang, Jian, Wang, 2019; Li, 2022). Galbūt ankstyvoje paauglystėje staigiai besikeičiančiame kūne brendimo etape tampa svarbūs ne tiek faktiniai kūno masės rodikliai, o labiau pačios paauglių mintys apie savo kūną. Park ir Lee teigimu, jog berniukai ir mergaitės savo svorį suvokiantys kaip netinkamą – esantys per mažo svorio ar turintys antsvorį, dažniau naudojami internetu (Park, & Lee, 2017). Vaikų suvokimas, kad jie kažkuo reikšmingai skiriasi nuo savo bendraamžių gali verčia jaustis atstumtais, o dėl to kilęs nerimas skatina juos aktyviau ieškoti išsilaisvinimo internete (Li, 2022).

Mokslininkų Erceg ir Carli su kolegomis atliktų tyrimų rezultatai parodė, kad paaugliai, kurie turėjo probleminį naudojimąsi internetu, taip pat turėjo ir didesnę depresijos bei nerimo simptomų lygį (Erceg, Flander, & Brezinšcak, 2018; Carli et. al., 2013). Twenge ir kolegų (2018) teigimu, sparčiai didėjantis jaunimo leidžiamas laikas su IT prietaisais gali būti viena pagrindine priežastimi paaiškinančia kodėl nuo 2010 - 2015 m. JAV paauglių tarpe taip padaugėjo depresijos simptomų ir asmenų turinčių suicidinių minčių (Twenge, Joiner, Rogers, & Martin, 2018). Ciarrochi ir kitų mokslininkų autorių paskelbtos išvados leidžia teigti, jog probleminis interneto naudojimas prognozuoja psichikos sveikatos problemas ir psichopatologinius simptomus (Ciarrochi et al., 2016; Carli, Durkee, & Wasserman, 2013; (Twenge et al., 2018).

Mokslininkų Cheng ir Li (2014) metaanalizėje buvo nagrinėjamas probleminio interneto naudojimo paplitimas 31 šalyje septyniuose pasaulio regionuose. Probleminio interneto naudojimo paplitimo skaičiai buvo didesni tose šalyse, kurio gyventojai turėjo mažesnę pasitenkinimą gyvenimu (Cheng & Li, 2014). Lietuvos ir kitų šalių mokslininkų tyrimų analizės išvadose teigiama, jog didesnis problematis interneto naudojimas laikui bėgant mažina subjektyvią žmonių gerovę ir prognozuoja depresijos, vienatvės, streso didėjimą. (Milašauskienė et. al., 2021; (Muusses, Finkenauer, Kerkhof, & Billedo, 2014).

Pastaraisiais dešimtmečiais susiklostė situacija, kai visuomenėje prasidėjo masinė skaitmenizacija: internetinis ryšys tapo greitesnis ir labiau visų pasiekiamas net ir atokesnėse vietovėse. Skaitmenizacijos procesą taip pat pagreitino COVID-19 pandemija, kai karantino metu buvo įvesti apribojimai – visų veiklų perkėlimas į nuotolį. Tuomet tiek tėvai tiek jų mokyklinio amžiaus vaikai turėjo greitai adaptuotis ir perkelti savo darbinę ir mokymosi veiklą į nuotolį, kas vargu ar būtų pavykę neapsirūpinus internetinio ryšio prieiga ir pakankamu IT įrenginių kiekiu. Remiantis atliktų tyrimų duomenimis galėjome stebėti, kad vaikų ir paauglių leidžiamas laikas prie

skaitmeninių IT įrenginių naudojantis internetu kasmet augo, o jam augant didėjo ir vaikų probleminis interneto naudojimas bei kartu su juo didėjo ir rizikos vaikų fizinei ir psichologinei sveikatai. IT technologijoms tobulėjant, patiems prietaisams tampant vis mobilesniais, internetui vis prieinamesniu naudojimosi internetu mastai tarp vaikų ir toliau tebeauga ir tampa vaikams vis patrauklesniu užsiėmimu.

1.1.3. Vaikų įsitraukimą į probleminį interneto naudojimą aiškinančios teorijos

Dėl didelio interneto prieinamumo, didėjančių naudotojų skaičių ir jaunėjančio vartotojų amžiaus, vis daugiau probleminiu tampa interneto naudojimas jau kuris laikas tapo vienu dažniausiai tyrinjamu objektu. Kodėl? Daugelis mokslininkų pripažįsta, kad interneto naudojimo priklausomybei ypač jautrūs pažeidžiamiausia mūsų visuomenės dalis - vaikai ir paaugliai (Spada, 2014; Musetti, Corsano, Boursier, & Schimmenti, 2020). Mokslininkas Qi su kolegomis ir teigia, kad priklausomybė nuo interneto vaikams priartėjusiems paauglystės amžių gali išsivystyti žymiai lengviau, nei asmenims kitose amžiaus grupėse, nes būtent paauglystėje labai išauga poreikio patenkinti bendrumo ir priklausymo socialinėms grupėms svarba (Qi, Kang, & Bi, 2022). Mokslininkai Musetti su kitais analizavęs atliktus tyrimus apibendrina tikslus, kurių vedini jauni žmonės dažniausiai jungiasi prie interneto: (a) siekdami atrasti savo tapatybę (b) norėdami didinti pasitikėjimą savimi ir pristatyti save kitiems; (c) siekiu plėtoti artimus ar intymius santykius bei stiprinti ryšį su bendraamžiais, užsitikrinti priklausymą grupei; (d) gerindami įvairias kompetencijas; (e) įgyti socialinių ir kitų žinių (Musetti et al., 2020). Atsispirti žalingam įsitraukimui, mokslininkų Li, Rosenbaum, Pehlivanova ir jų kolegų teigimu, jiems trukdo impulsyvumas ir negebėjimas efektyviai taikyti streso įveikas (Li, Chen, Lu, Li, & Yu, 2021a; Li, Ren, Chiu, Wang, & Lei, 2021b; Rosenbaum, & Hartley, 2019; Pehlivanova et al., 2018; Anderson, Steen, & Stavropoulos, 2017).

Atlikus mokslinės literatūroje analizę bei atliktų tyrimų išvadų apibendrinimą radau keletą skirtingų vaikų ir paauglių įsitraukimo į šį rizikingą elgesį - priklausomybę nuo interneto teorinių aiškinimų:

- 1) Kompensacinis poreikių tenkinimo modelis. Kardefet-Winther teorija grindžiama kompensaciniu mechanizmu – trūkstamais asmens poreikiais, dėl kurių jis jungiasi prie interneto norėdamas išvengti realaus gyvenimo problemų ar tikėdamasis pagerinti esamą blogą nuotaiką (Kardefet-Winther, 2014a; 2014b). Tam tikrų mokslininkų atliktos sisteminės apžvalgos išties leidžia teigti (Kuss, Griffiths, Karila & Billieux, 2014), kad internetu imama naudotis siekiant išspręsti tam tikras problemas – patenkinti trūkstamus poreikius. Vaikai jaučiantys vienišumą – internete siekia gauti socialinį palaikymą, apėmus liūdnomis mintims – ieško pramogų, žaidimų ir linksmų video ir pan. (Pontes, Griffiths, & Patrão, 2014; Yao, & Zhong, 2014; Snodgrass et al., 2018),

Mokslininkai Thorsteinsson ir Davey (2014) įsitikinę, kad poveikio kryptis nėra tokia aiški ir vienpusė, kai kalbame apie probleminių interneto naudojimą ir depresijos pokyčius. Jų teigimu, kad laikas leidžiamas internete socialiniuose tinkluose, susirašinėjant gali turėti paaugliams ir teigiamą poveikį – sumažinti depresijos (Thorsteinsson, & Davey, 2014). Tačiau šios teorijos pradininko Kardefet-Winther (2014) įsitikinimu – trūkstamų poreikių tenkinimas internete gali būti įvardinimas kaip asmens savigyda tik trumpalaikėje perspektyvoje, nes asmuo gavęs ko jam trūksta gali nebesistengti megzti santykių ir taps vis labiau priklausomas nuo socialinio stimuliavimo internete.

- 2) Streso ir nerimo mažinimo teorija. Remiantis šia teorija, internetas naudojamas kaip streso įveika esamai realiame gyvenime įtampai mažinti (Kim, & Davis, 2009). Kim ir Davis teigimu, asmens savigarba yra galingas neigiamas probleminio interneto prognozuotojas, kuri dar pastiprina asmens jaučiamas nerimas ar depresija. Kuo labiau internetinė veikla teikė didesnę malonumą ir kuo labiau tų pojūčių siekė žmogus, tuo didesnis buvo jo probleminis naudojimas internetu (Kosovskytė, 2022; (Schimmenti, Passanisi, Gervasi, Manzella, & Fama, 2014). Paauglystės etape gausu stresą keliančių įvykių - sparčiai besikeičiantis kūnas, iššūkiai su bendraamžiais, siekis atsiskirti nuo tėvų įtakos, todėl paaugliai sergantys depresija ar turintys daug nerimo turi didesnę tikimybę tapti priklausomais nuo interneto (Li et al., 2019; Li, 2022).
- 3) Kita teorija, kuri taip pat sulaukė daug dėmesio, ypač paauglių priklausomybės elgesio formavime - probleminio elgesio teorija (Lam, 2014). Ši teorija teigia, kad bet kokio probleminio jaunimo elgesio konceptualioje struktūroje yra trys pagrindinės sistemos - asmenybė, aplinka ir asmenybės elgesio sistemos. Polinkį bet kokiam įsitraukimui į probleminių elgesį lemia rizikos ir apsauginių veiksnių pusiausvyra šiose išvardintose sistemose (Jessor, 2014). Be to, elgesio sistemai įtakos turi ir asmenybės bei aplinkos sistemų sąveika. Pasak Jessor ir kitų, šeimos ir tėvų veiksniai, tokie kaip tėvų elgesys ir nuostatos, yra pagrindinis aplinkos sistemos akcentas, o asmenybės sistemos rizikos veiksniai yra pasiekimų trūkumas, susvetimėjimas ir nepasitenkinimas savimi. Šios apžvalgos rezultatai patvirtina priklausomybės nuo interneto vystymąsi tarp paauglių remiantis probleminės elgsenos teorija (Jessor, Costa, Krueger, & Turbin, 2006). Minėta teorija paaiškina ir to paties asmens sąsajas su kitomis probleminio elgesio formomis, nes asmens turimos elgesio sistemos dažnai tinka ir dalyvauja kito rizikingo elgesio formavime. Neuromokslininkai išvedė tam tikras paraleles tarp priklausomybės nuo interneto ir priklausomybės nuo narkotikų ar nevaldomo lošimo (Kuss et al., 2014; Kaess, et. al., 2016).
- 4) Bioekologinis elgesio modelis. Šio modelio autoriai Bronfenbrenner ir Morris siūlo, į vaiko vystymąsi žiūrėti per biologinius ir aplinkos veiksnius akcentuojant - vaiko genetines savybes, šeimyninius veiksnius, auklėjimo praktiką bei sociokultūrinės vertybes ir tradicijas. Minėti

veiksniai tiesiogiai veikia vaiko vystymąsi ir turi įtakos vaiko pažinimui, emocijoms ir elgesiui, įskaitant ir vaiko elgesį su šiuolaikinėmis IT technologijomis (Bronfenbrenner, & Morris, 2006). Sebre su mokslininkų komanda metus vykdė tyrimą, kurio rezultatai parodė, kad tokie veiksniai kaip biologinį pagrindą turintys ADHD simptomai, kultūros ir artimiausios vaiko aplinkos veiksniai - auklėjimo praktika siejosi su pradinio mokyklinio amžiaus vaikų probleminiu internetu naudojimu (Sebre et al., 2023).

Remdamiesi atliktais moksliniais tyrimais peržvelgėme galimas teorines prielaidas, lemiančias vaikų probleminio elgesio internete susiformavimą. Kaip matyti iš pateiktų teorijų vaiko elgesį formuoja daug vidinių ir išorinių veiksnių, kurie sąveikaudami tarpusavyje įtakoja vaiką ir jo elgesį. Skirtingų teorijų gausa rodo ir mokslininkų abejones, kuriuos iš nurodytų vidinių ir išorinių veiksnių galima būtų labiau sieti su paauglių įsitraukimu į probleminį interneto naudojimą. Mokslininkų teigimu, probleminis interneto naudojimas yra susijęs su daugybe demografinių, psichosocialinių veiksnių bei gretutiniais simptomais – priklausomybėmis ar psichikos sutrikimais, tad kai kuriuos jų išsamiau apžvelgsiu kitame darbo skyriuje.

1.1.4. Vaiko probleminį interneto naudojimą sąlygojantys veiksniai

Su probleminiu internetu naudojimu siejami tokie demografiniai veiksniai: gyvenamoji vieta mieste (didmiestyje) (Tomczyk, Szyszka, & Stošic, 2020), jaunesnis vaikų amžius (Nakayama, Ueno, Mihara, Kitayuguchi, & Higuchi, 2020), didesnės šeimos pajamos (Vogels et al., 2022) ir kiek skirtingai vertinami tėvų išsilavinimo bei lyties kintamieji.

Interneto naudojimo skirtumai tarp lyčių sparčiai mažėja ir nors kai kurie tyrimai rodo didesnę vyriškos lyties polinkį į probleminį interneto naudojimą (Jusienė ir kt., 2020; Hidding, Altenburg, Ekris, & Chinapaw, 2017; Fumero, Marrero, Voltes, & Peñate, 2018). Kaip tai aiškina kito tyrimo autoriai - vyrai turi daugiau sunkumų nei moterys bėgdami nuo asmeninių problemų (t.y. socialinės paramos trūkumo) ir dažniau naudojami internetu bei patiria daugiau tarpasmeninių problemų su artimais žmonėmis dėl naudojimosi internetu (Baloğlu, Özteke Kozan, & Kesici, 2018). Tačiau kita dalis atliktų tyrimų interneto sąsajų su lytimi nerado (Cecilia, Mazza, Cenciarelli, Grassi, & Cofini, 2013; Jusienė ir kt., 2017) arba teigė, kad probleminio naudojimosi internetu įvertis yra aukštesnis merginų tarpe (Ciarrochi et al., 2016).

Aiškinantis lyties faktorių kaip pažeidžiamumą turėti didesnius probleminio interneto naudojimo įverčius, būtų svarbu ir reikšminga išsiaiškinti kokioms veikloms internete skirtingos lyties vaikai skiria daugiausia savo dėmesio ir laiko. Kai kurių atliktų tyrimų duomenys rodo, kad berniukai statistiškai dažniau naudoja internetą žaidimams, o mergaitės dažniau nei berniukai lankosi socialiniuose tinkluose (Kosovskytė, 2022). Mokslininkai Rose su Rudolph (2006) siekė išsiaiškinti lyčių bendravimo tarp bendraamžių skirtumus atrado nuoseklių įrodymų, kad merginos yra linkusios

daugiau laiko skirti bendravimui socialiniuose pokalbiuose tenkindamos abipusio dalyvavimo poreikį, draugiškumo ir savęs atskleidimo bei socialinio palaikymo poreikius. Berniukai dažniau bendrauja su kitais organizuojamų žaidimų forma – dalyvaudami sportinėse veiklose ir kituose žaidimuose su aiškiais taisyklėmis, kur yra daug galimybių pasilyginti jėga ir įgūdžiais konkurencinių žaidimų metu bei išbandyti savo dominavimo statusą (Rose, & Rudolph, 2006; Lavoie, Dufour, Berbiche, Therriault, & Lane, 2023). Gauti duomenys pabrėžia, kad norint geriau suprasti probleminio interneto naudojimą svarbu netik atsižvelgti į lytį, bet ir į jos veiklos rūšį internete.

Kalbant apie tėvų išsilavinimą tyrimų duomenys taip pat nėra vieningi. Jusienės ir kolegijų tyrime probleminio interneto naudojimo įverčiai nebuvo susiję su tėvų išsilavinimu (Jusienė ir kt., 2020), o Lai ir Kwan mokslininkų tyrimo išvadose teigiama, kad didesnės pajamas uždirbantis ir aukštesnio išsilavinimo tėvas yra paauglių probleminio interneto naudojimo rizikos veiksnys, tačiau geriau išsilavinusi motina yra apsauginis veiksnys (Lai, & Kwan, 2017).

Atlikta tyrimai parodė, kad vaikai iš šeimų, patyrusių stiprų stresą praleido daugiau laiko prie ekranų (Padėjienė, 2018), o paauglių patirti įtempti gyvenimo įvykiai buvo teigiamai susiję su priklausomybe nuo probleminio elgesio internete (Li et al. 2016; Zhang, & Li, 2022).

Kitame tyrime Sela su kitais aiškinosi kaip šeimos aplinka, tėvai gali padidinti ar sumažinti vaiko priklausomybę nuo veiklų internete. Tyrėjai įsitikinę, kad neigiama šeimos aplinka, kur klesti konfliktai ir nėra sutarimo tarpsavyje, yra susijusi su didesne paauglių depresija, jų baime kažką gyvenime praleisti - FoMO (Fear of Missing), o tai didina praleistą laiką internete ir vaikų probleminį interneto naudojimą (Sela, Zach, Amichay-Hamburger, Mishali, & Omer, 2020).

Kaip matome, kad veiksniai lemiantys probleminį interneto naudojimą gali būti susiję su skirtingais paauglių gyvenimo aspektais: lytimi, gyvenamąja vieta, tėvų išsilavinimu, tėvų santykiais ir sutarumu bei patirtais didesniais gyvenimo pokyčiais ir stresu.

1.2. Ankstyvųjų vaiko santykių su motina, savireguliacijos ir probleminio interneto naudojimo ryšys

1.2.1. Tėvų reikšmė vaiko interneto naudojimo elgesiui

Kaip vaikas elgiasi ir kokius elgesio modelius suformuoja didžia dalimi priklauso nuo jo paties turimų (įgimtų ir įgytų) savybių ir aplinkos, kurioje jis gimsta, auga ir vystosi. Manoma, kad šeima yra pirmasis ir svarbiausias veiksnys tarp visų aplinkos veiksnių (Shi, Wang, & Zou, 2017). Ankstesni tyrimai apie asmens prieraišumo stilių (Schimmenti, Passanisi, Gervasi, Manzella, & Fama, 2014) bei daugelis tyrimų iš Li, Garland ir Howard (2014) sisteminės 43 straipsnių apžvalgos parodė, kad neigiama šeimos aplinka yra susijusi su probleminiu interneto naudojimu. Išvados skelbė, kad jaunimas turintis aukštą probleminį interneto naudojimą jautė didesnę nepasitenkinimą savo šeima: šeima neatliepė į svarbiausius poreikius, vargino nuolatiniai konfliktai su tėvais ir tėvų konfliktai tarpusavyje, o patys vaikai savo tėvus suvokė kaip labiau baudžiančius, mažiau šiltus ir nedalyvaujančius jų gyvenime. Vaikai, kurie savo šeimoje negauna palaikymo, rūpesčio ir meilės ima jaustis vienišais. Būtent vienišumą, keletu atliktų tyrimų autorių nuomone, galima vadinti paauglių pažeidžiamumo veiksniumi, dėl kurio vaikai lengviau įsitraukia į besaikį naudojamąsi internetu (Shi, Wang, & Zou, 2017; Pociūtė & Krancaitė, 2012).

Jau seniai žinoma, kad santykiai su tėvais daro didelę įtaką vaikų ir paauglių akademiniam pasiekimams, savivertei, suvokiamai gyvenimo gerovei, bet lygiai taip pat gali būti jų nerimo priežastimi, prisidėti prie vaiko rizikingo elgesio apraiškų: asocialaus, agresyvaus elgesio apraiškų, narkotinių medžiagų vartojimo, priklausomybės nuo lošimo ir probleminio interneto naudojimo (Hosokawa, & Katsura, 2019; Gonzalez-Camara, Marta, Alfonso Osorio, & Reparaz, 2019; Lukavska, Vacek, & Gabrhelik, 2020).

Atlikus literatūros apžvalgą ieškant kokią įtaką vaiko probleminiam elgesiui internete gali turėti jo artimiausia aplinka - šeima, tėvai, atradau, kad daugelyje mano analizuotų straipsnių tėvų vaidmuo buvo nagrinėjamas kiek skirtingu aspektu:

- Tėvų tarpininkavimas vaikų veiklai internete.

Bleakley su kolegomis (2016) atliko tyrimą ir jo išvados patvirtino svarbų tėvų vaidmenį problemiškame paauglių interneto naudojimo procese. Gauti rezultatai parodė, kad paauglių probleminis interneto naudojimas buvo susijęs su mažesniu tėvų stebėjimu ir tarpininkavimu bei prastesniais tėvų – vaikų santykiais (Bleakley, Ellithorpe, & Romer, 2016).

Lukavska su kolegomis atliko metaanalizę, kurios akiratin pateko moksliniai straipsniai nagrinėję sąsajas tarp vaikų ir paauglių probleminio interneto naudojimo ir tėvų taikomo auklėjimo būdo internete arba tėvų stiliaus tarpininkaujant vaikams dėl vaiko internete vykdomos

veiklos. Gauti duomenys nustatė silpnas neigiamas sąsajas tarp probleminio naudojimosi internetu ir bendrosios tėvystės veiksnių: tėvų šilumos ir tėvų naudojamos kontrolės (apribojimų). Vyresniems paaugliams tarp ribojančio tėvų tarpininkavimo ir probleminio interneto naudojimo buvo nustatytas reikšmingas teigiamas ryšys rodantis, kad tėvų kišimasis į vaikų veiklas internete didina vaikų praleidžiamą laiką internete, o taip pat ir jų probleminį interneto naudojimą (Lukavska, Hrabec, Lukavsky, Demetrovics, & Kiraly, 2022). Tačiau taip paprastai atmesti tėvų tarpininkavimo svarbos ir jo daromo poveikio probleminiam interneto naudojimui negalime. Bleakley ir kitų (2016) atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad prastesni santykiai su tėvais ir mažesnis tėvų tarpininkavimas vaikų internetinėje veikloje buvo susijęs su didesniu vaikų probleminiu interneto naudojimu (Bleakley, Ellithorpe, & Romer, 2016; Van den Eijnden et al., 2008).

Kad tėvai galėtų efektyviai tarpininkauti vaikams jie turi patys turėti pakankamai žinių šioje srityje teigia Chao, Kao ir You, jų tyrimo apklausos (2020) rezultatai parodė, kad beveik 30% tėvų patys nemokėjo naudotis internetu. Toks IT žinių trūkumas kenkia tėvų gebėjimui suprasti savo vaikų veiklą internete ir neleidžia jiems efektyviai spręsti internete kylančių problemų (Chao, Kao, & Yu, 2020).

- Tėvų elgesys šeimoje - vaiko stebėjimo ir mokymosi objektas.

Bandūros teigimu, didžiąją dalį elgesio žmogus išmoksta stebėdamas (Bandura, 2009). Lauricella su kolegomis JAV atliko tyrimą (2015), kuriame tyrė vaikų (iki 8 metų) turimus naudojimosi IT technologijomis įpročius. Rezultatai parodė, kad tėvų praleidžiamas laikas prie ekranų reikšmingai koreliavo su jų vaikų praleidžiamu laiku, kas galimai rodo tėvų elgesio daromą įtaką vaikų elgsenai su IT prietaisais (Lauricella, Wartella, & Rideout, 2015). Taip pat Vaala ir Bleakley (2015) padarytos išvados teigė, kad tėvų praleistas laikas internete namuose prie kompiuterio labiau, nei tėvų tarpininkavimo veikla, prognozavo vaikų stiprų įsitraukimą į probleminį interneto naudojimą užsiimant tokiomis veiklomis kaip socialinių pranešimų rašymas, naudojimas socialinių tinklų svetainėmis ar naujienų skaitymas. Hefner su kolegomis savo išvadose patvirtino, kad tėvų intensyvus naudojimas mobiliuoju telefonu buvo taip pat statistiškai reikšmingai susijęs su jų vaikų probleminiu elgesiu internete (Hefner, Knop, Vorderer, & Schmitt, 2019). Mokslininkai Radesky su kolegomis įsitikinę, jog tai, kad tėvai leidžia laiką su IT prietaisais vaikui esant šalia ne tik juos to moko, bet ateityje tai gali vesti ir prie kitų pasekmių – daryti neigiamą įtaką bendrai vaiko - tėvų tarpusavio sąveikai (Radesky et al., 2014; Radesky et al., 2016).

- Geri tėvų-vaikų santykiai – vaiko psichologinio atsparumo rodiklis.

Šeima - socialinio palaikymo nešėja ir aplinka, kurioje vaikas mokosi valdyti savo vidinius impulsus, atpažinti ir reguliuoti savo bei kitų emocijas ir elgesį. Per ilgą nesuskaičiuojamą tėvų ir

vaikų sąveikos procesą vaikai įgyja gebėjimą atpažinti ir suprasti savo potraukius ir emocijas, todėl gali geriau jas perduoti kitiems (Kerr et al., 2019). Sela su kitais atliktame tyrime daugiausia dėmesio skyrė tarpininkavimo mechanizmams, kuriais tėvai gali padidinti ar sumažinti vaiko priklausomybę nuo veiklų internete. Tyrėjai įsitikinę, kad neigiama šeimos aplinka yra susijusi su didesne paauglių depresija, baime kažką gyvenime praleisti - FoMO (Fear of Missing), o tai didina vaikų laiką praleistą internete ir probleminį interneto naudojimą (Sela, Zach, Amichay-Hamburger, Mishali, & Omer, 2020). Mokslininkai Guo su kolegomis sutinka, kad emocinio reguliavimo socializacija vyksta per artimiausią aplinką - tėvų auklėjimo stilių ir emocinį šeimos klimatą bei tinkamo/netinkamo elgesio patirtis. Vaikai artimiausioje aplinkoje patyrę sunkumų – žodinių ir fizinį smurtą arba emocinių poreikių nepaisymą ateityje negeba suvaldyti kilusių neigiamų emocijų, todėl yra imlesni probleminiam interneto naudojimui (Guo et al., 2023). Donald ir kolegų (2022) keturis metus vykdytas Australijos paauglių grupėje tyrimas nepateikė jokių įrodymų, kad emocijų reguliavimo disfunkcija gali padidinti paauglių probleminį interneto naudojimą (Donald, Ciarrochi, & Sahdra, 2022). Tačiau daugelio kitų tyrimų autorių padarytos išvados patvirtina emocinio reguliacijos svarbą probleminio elgesio vystymuisi - tėvai ugdydami vaikų emocijų reguliavimo įgūdžius gali daryti stiprų poveikį vaikų probleminiam interneto naudojimui (Morris, Criss, Silk, & Houlberg, 2017; Wang et al., 2018; Gioia, Rega, & Boursier, 2021; Pettoruso et al., 2020; Chao et al., 2020).

Calkins su Howse teigimu (2004), emocijų reguliavimas yra susijęs su kitu esminiu vystymosi psichologijos konstruktu – savireguliacija, kuri apima keletą dimensijų, įskaitant pažinimo, motyvacijos, emocinius, socialinius ir fiziologinius procesus. Tad ar galima teigti, kad vaikai ir paaugliai su žema savireguliacija gali būti pažeidžiamesni probleminio elgesio susiformavimui internete. Li ir kiti (2014) atliko tyrimą, kurio išvadose teigiama, jog paaugliai iš probleminio interneto naudojimo rizikos grupės patyrė daugiau neigiamo tėvų elgesio ir turėjo žemesnius savireguliacijos įverčius (Li, Dang, Zhang, Zhang, & Guo, 2014).

Taigi, šeimos sistema ir santykiai su artimiausiais – tėvais, mama gali turėti didesnę įtaką žmogaus elgesiui nei kiti darbe įvardinti veiksniai. Ankstyvame amžiuje vaiko gauta tėvų šiluma, palaikymas ir tinkamas auklėjimas padeda susiformuoti geriems socialiniams, emociniams ir elgesio reguliavimo įgūdžiams, kurie padeda vaikui geriau atpažinti ir tinkamai reaguoti į savo emocijas, valdyti savo vidinius impulsus ir taip kontroliuoti savo elgesį leidžiant laiką internete.

1.2.2. Vaiko savireguliacijos mechanizmo formavimasis

Kaip jau aptarėme anksčiau savireguliacijos gebėjimų vystymasis vyksta per vaiko santykius su kitais, todėl vaiko ryšio su artimiausiais globėjais užmezgimas gali būti laikomas pagrindine ankstyvųjų gyvenimo mėnesių užduotimi. Rūpindamiesi kūdikiais tėvai veikia kaip savo vidinių

reguliuojimo sistemų tęsinys. Tėvų ir vaikų sąveika yra nepakeičiamas normalios vaiko raidos veiksnys ir kiekvieno vaiko normaliam vystymuisi yra reikalinga šeima – tai pirmoji jo pažinta bendravimo sistema (Marilena, 2015). Ypač svarbūs ankstyvieji santykiai su savo artimiausi globėju - motina, nes motina dalyvaudama sudėtingame savo vaiko intrapsichinių procesų vystymesi bei sudaro galimybes vaikui tapti individualia ir nepriklausoma asmenybe (Jusienė, 1995). Būtent motina ėmusi dalyvauti pačiuose ankstyviausiuose reguliaciniuose kūdikio procesuose, per motinos su vaiku sąveikavimo stilių, abipusį motinos-vaiko reagavimą ir bendradarbiavimą palaipsniui padeda vaikui sutvirtinti savo reguliacinius mechanizmus, kurie ir sudaro vaiko savireguliacijos pagrindą (Schaffer, cit. iš Čekuolienė, Jusienė, Širvinskienė, Zamalijeva ir Breidokienė, 2011; Jasiulionė, 2019; Kochanska, Aksan, Prisco, & Adams, 2008).

Savireguliaciją ankstyvoje vaikystėje galime apibrėžti kaip tampriai susijusių asmens gebėjimų ir veiksmų vienį leidžiantį valdyti bei keisti asmeniui savo dėmesį, elgesį ir emocijas atsižvelgiant į aplinkos ir vidinius reikalavimus (Vohs & Baumeister, cit. iš Breidokienė ir Jusienė, 2012).

Tuo tarpu savireguliacijos gebėjimais vadiname vaiko gebėjimus, kuriais jis reguliuoja savo emocijas, elgesį ir dėmesį kryptingu tikslu - kuo geriau adaptuotis prie esamų aplinkos sąlygų ir jų keliamų reikalavimų (Calkins & Hoves, cit. iš Breidokienė, 2014).

Vaikui gimus ima vystytis mažai sąmoninga asmenybinė jo vidinių potraukių ir stimulų dalis – *Id*, palaipsniui su ja vystosi ir tobulėja kita - sąmoningoji asmens dalis – *Ego*. *Ego* vidinį individo malonumo siekį ima derinti su esamomis aplinkybėmis ir realiomis galimybėmis. Būtent *Ego* dalis, disponuojanti organizmo kontroliavimo, valdymo, reguliuojimo funkcijomis, laikydama realybės principo mokosi atidėti, pakeisti malonumo siekį kitokiu - labiau tinkamu bei aplinkos reikalavimus atitinkančiu keliu. Vaikui sulaukus 4-5 metų jo *Ego* kontrolės dalį perima kita besiformuojantis asmenybės dalis – *Superego*, kuri elgesio kontrolės mechanizmą tarsi sudvejina, kuomet kontrolė prisitaikant prie išorės sąlygų papildoma dar ir vidine asmens kontrole (iš Jusienė, 2014). Heinz teigimu, Freudas iš esmės *Superego* suprato ir pristatė kaip tam tikrą tėvišką autoritetą, kuris ir nustato asmens *Ego* ribas, nukreipdamas ir kritikuodamas jį, bet taip pat suteikdamas apsaugą ir kryptingą orientaciją (cit. iš Heinz, 2020). Tačiau kartais *Superego*, sąlygotas tam tikrų aplinkybių, gali susiformuoti tiek per silpnas – valdomas tik vidinių impulsų, tiek ir per stiprus - per griežtas. Abiem atvejais tai individui kels sunkumų jo gyvenime ir, pasak Freud, gali vesti į psichopatologiją (Freud, 1999, cit. iš Jusienė, 2014).

Freud teorija ir buvo pirmoji teorija apie savireguliacijos sampratą, bet ji paliko ir daug empiriškai tyrimais nepagrįstų ir neatsakytų klausimų, o tą spragą skubėjo ištaisyti socialinės kognityvinės psichologijos atstovai savireguliacijos tyrimų pradininkai A. Bandura, J. B. Rotterio ir W. Mischel ir jų darbai. Mischel labiausiai išgarsėjo dėl savo tyrimų, kuriuose buvo panaudotos malonumo atidėjimo užduotys (populiariai “zefyro testu”). Tai klasikinis tyrimas laboratorijos

sąlygomis, kurio metu vertinamas laikas – ikimokyklinuko gebėjimas atsispirti mažam, bet lengvai ir greitai pasiekiamam apdovanojimui – mažam zefyru, o išlaukus kažkokį laiką vėliau gauti didesnį apdovanojimą – du zefyrus (Mischel, Cantor, & Feldman, 1996). Malonumo atidėjimo užduotys kadaise buvo sukurtos ir naudotos neurologinių sutrikimų tyrimuose siekiant išsiaiškinti normalius vaiko raidos pokyčius (Duckworth & Kern, 2011), o vėliau jos imtos naudoti ir siekiant suprasti kaip kinta vaikų savireguliacijos raida keičiantis vaikų amžiui (Braidokienė ir Jusienė, 2014). Mischel su bendraautoriais savo tyrimais bandė pažinti strategijas, kurias vaikai naudoja siekdami atidėti malonumą t.y. apdovanojimą. Viena tokia strategija padėjusi vaikams pasiekti ilgalaikių tikslų buvo dėmesio atitraukimas ir sutelkimas į kognityvius aspektus, kaip pavyzdžiui į zefyro formą, o ne į jo skonį ar įsivaizduojamą malonumą jį valgyti. Tai veda prie minčių apie savireguliacijos struktūrą, kad dėmesio ir kognityvi kontrolė yra išoriškai matomo elgesio ir emocijų reguliavimo mechanizmas (Braidokienė ir Jusienė, 2012). Vėlesni Mischel darbai remiasi sukonstruotu kognityvaus efektyvaus apdoravimo sistemos modeliu (angl. *Cognitive Affective Processing System* – CAPS modeliu), kuris apima asmens turimas genetines bei biologines predispozicijas, asmeninio socialinio-kognityvinio išmokimo veiksnius bei asmens kultūros, visuomenės kontekstą, kuriame tas vaikas auga (Mischel & Ayduk, 2004). Cituojant Mischel, savireguliacijos pokytį lemia dviejų sistemų – kognityviosios “šaltos” ir emocinės “karštos” (paremtos impulsais) sąveika. Eisenberg (2010) teigia, kad “karštoji” sistema priskiriama prie reaktyvios kontrolės, o “šaltoji” – prie valingos kontrolės (Eisenberg, Spinrad, & Eggum, 2010). Kaip toliau papildė Mischel su Ayduk (2004), šios abi paminėtos sistemos yra nuolatiniame sąveikavime, o tos sąveikos sėkmė priklauso nuo to, kaip „šaltoji“ sistema geba tvarkytis su „karštosios“ sistemos impulsais.

Dažnai pačios „karštoji“ ir „šaltoji“ savireguliacijos sistemos priskiriamos prie „karštų“ ar „šaltų“ gebėjimų priklausomai kuri iš sistemų labiau dalyvauja tam tikros užduoties atlikime (Backer-Grøndahl, Nærde, & Idsoe, 2019). Pavyzdžiui emociškai neutralios užduotys atspindi “šaltos” sistemos veiklą, nes labiau susijusios su kognityvine, motorikos ir dėmesio kontrole. Emocinės užduotys, vertinančios vaikų gebėjimą atsispirti pagundai ir atidėti malonumą, labiau aktyvuoja “karštą” sistemą. Tai patvirtina ir atlikti tyrimai, kuriuose skirtingi savireguliacijos gebėjimai siejami ir su skirtingais žmogaus funkcionavimo aspektais - “šaltoji” su akademiniiais pasiekimais, o “karštoji” su elgesio problemomis (Kim, Nordling, Yoon, Boldt, & Kochanska, 2013)

Ankstyvoje vaikystėje suformuoti savireguliacijos gebėjimai išlieka ganėtinai stabilūs nuo ankstyvosios vaikystės iki paauglystės (Raffaelli, Crockett, & Shen, 2005), nors yra teigiančių, kad savireguliacijos gebėjimus galima treniruoti (Houck et al., 2016; Ran, & Han, 2016).

Ankstyvoje vaikystėje suformuoti vaiko savireguliacijos gebėjimai siejami tiek su teigiamais tiek ir su neigiamais veiksniais vėlesniame vaiko gyvenime. Kaip rodo atliktų tyrimų duomenys, ankstyvos vaikystės savireguliacija koreliuoja su didesne vaikų branda ir kompetencija mokykloje

(Becker, Miao, Duncan, & McClelland, 2014; Blair, & Raver, 2015; Vitkè, 2018), psichine sveikata bei sveika gyvensena (Robson, Allen, & Howard, 2020), dėmesio ir aktyvumo sunkumais (Brocki, Forslund, Frick, & Bohlin, 2017), socialinių žinių trūkumu, emociniais sunkumais ir elgesio problemomis (Di Norcia, Pecora, Bombi, Baumgartne, & Laghi, 2015; Eisenberg et al., 2009).

Gebėjimas savarankiškai reguliuoti savo emocijas ir elgesį svarbūs visą gyvenimą, tačiau jie ypač svarbūs tampant vyresniais – vidurinėje vaikystėje ir artėjant link paauglystės, kai išskyla iššūkiai susidoroti su fiziniais, pažinimo, socialiniais bei emociniais pokyčiais, o jie turi pradėti priiminėti panašius į suaugusiųjų sprendimus, kuriuose didelį vaidmenį vaidina jų turimi savireguliacijos įgūdžiai (Gestsdottir, & Lerner, 2008). Vaikams, kurie patiria emocijų ir elgesio reguliavimo sunkumų vėliau kyla ir didesnė įvairių netinkamo prisitaikymo pasekmių rizika, įskaitant internalias ir eksternalias problemas, apimančias agresiją, impulsyvumą ir taisyklių nesilaikymą (Montroy, Bowles, Skibbe, & Foster, 2014). Mokslininko Moffitt ir kitų teigimu, menki savikontrolės gebėjimai ankstyvoje vaikystėje numato asmens nusikalstamą elgesį vėlesniame amžiuje. Jų tyrimas atskleidė, jog vaikai turėję žemą savikontrolę turėjo daugiau probleminio elgesio apraiškų, padarė daugiau klaidų – anksti pradėjo rūkyti, nebaigė vidurinės mokyklos ar neplanuotai anksti tapo tėvais (Moffitt et al., 2011; Fergusson, Boden & Horwood, 2013). Dar 1996 metais Young teigė, kad probleminis interneto naudojimas yra impulsų kontrolės sutrikimas, kuris dažnai siejamas su karštąja savireguliacija. Tai savo tyrimais patvirtino mokslininkai nurodę, kad menka savireguliacija yra veiksnys, turintis įtakos probleminiam interneto naudojimui (Jung, 2014; Song, & Park, 2019).

Tyrimai liudija, kad savireguliacija yra iš daugelio dimensijų sudarytas darinys (Duckworth & Kern, 2011). Billieux ir Van der Linden (2012) atliko tyrimų analizę apie savireguliacijos ir atskirų jos aspektų vaidmenį probleminiam interneto naudojimui. Jų išvadose teigiama, kad probleminis interneto naudojimas siejasi su savireguliacija. Anot jų, įsitraukusiems į probleminį interneto naudojimą būdingas didesnis impulsyvumo lygis, problemos su gebėjimu kontroliuoti savo elgesį (atsižvelgti į ilgalaikes veiksmo pasekmes, gebėti slopinti impulsus) (Billieux, & Van der Linden, 2012). Mokslininkai sutinka, kad nėra pakankamai tyrimų ir reikėtų daugiau tolesnių tyrimų, kurie galėtų tvirtiau pagrįsti ne tik vaikų savireguliacijos sąsajas su probleminiu interneto naudojimu, bet ir kaip jos kinta keičiantis vaikų amžiui.

Apibendrinant darbe aprašytą medžiagą galima teigti, kad vaikų probleminis interneto naudojimas tampa vis platesnių diskusijų objektu dėl savo rizikų vaikų psichinei ir fizinei jų sveikatai. Interneto vartotojų tarp vaikų mastai nevaldomai auga, o konkrečių veiksnių – ankstyvųjų motinos-vaiko sąveikų bei ankstyvosios savireguliacijos vaidmuo probleminiam interneto naudojimui vėlesnėje vaikystėje vis dar nėra iki galo aiškus. Atliktų tyrimų duomenys gana prieštaringi, trūksta nuoseklumo išvadose dėl tiriamų konstruktyvų įvardinimo, vertinimo ir skirtingų instrumentų naudojimo. Taip pat trūksta tęstinių tyrimų studijų, kuriose būtų įvertinti pakankamai stabilūs vaikų

ankstyvieji savireguliacijos gebėjimai, jų galimas pokytis bei sąsajos su vaikų elgesiu vėlesniais jų gyvenimo tarpsniais. Daugelis mokslininkų sutinka su šeimos aplinkos ir ankstyvųjų motinos-vaiko sąveikų svarba vaiko emocijų ir elgesio reguliavimo, savireguliacijos mechanizmo vystymuisi, kurio disfunkcija dažnai siejama su probleminiu internetu naudojimu vėlesnėje vaikystėje. Deja, bet aiškių tiesioginių sąsajų tarp ankstyvųjų motinos - vaiko sąveikų ir probleminio vaikų interneto naudojimo rasti nepavyko, todėl savo tiriamuoju darbu norėčiau prisidėti prie šiai dienai aktualios temos – vaikų probleminio interneto naudojimo aiškinantis probleminio vaikų elgesio vidurinėje vaikystėje sąsajas su ankstyvosiomis motinos-vaiko sąveikomis bei vaiko savireguliaciniais gebėjimais.

1.3. Tyrimo tikslas, uždaviniai

Tyrimo tikslas – Įvertinti vaikų probleminį interneto naudojimo vidurinėje vaikystėje (11-13m.) sąsajas su motinos-vaiko sąveikomis ankstyvojoje vaikystėje ir ankstyvąją vaikų savireguliaciją.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti vaikų probleminį interneto naudojimą vidurinėje vaikystėje (10-13m.) atsižvelgiant į vaiko socioekonominius veiksnius: vaiko lytį, gyvenamą vietą, per pastaruosius metus vaiko šeimos patirtus svarbius gyvenimo pasikeitimus bei patirtus išgyvenimus bei vaiko tėvų (3-4 mėn.) santykius ir tėvų (2 mėn.) sutarumą dėl vaiko auklėjimo.
2. Įvertinti ryšį tarp ankstyvųjų motinos-vaiko sąveikų ir vaikų ankstyvosios savireguliacijos gebėjimų;
3. Įvertinti ryšį tarp ankstyvųjų motinos-vaiko sąveikų ir vaikų probleminio interneto naudojimu vidurinėje vaikystėje (10-13m.);
4. Įvertinti ryšį tarp vaikų ankstyvosios savireguliacijos gebėjimų ir vaikų probleminio interneto naudojimu vidurinėje vaikystėje (10-13m.);
5. Įvertinti, kaip ankstyvosios motinos-vaiko sąveikos ir savireguliacija prognozuoja vaikų probleminį interneto naudojimą vidurinėje vaikystėje (10-13m.);

2. TYRIMO METODIKA

2. 1. Tyrimo dalyviai

Šiame darbe buvo analizuojami vaikų duomenys, kurie dalyvavo išilginiame Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo finansuojamame vaikų ankstyvosios savireguliacijos tyrime.

I tyrimą buvo pakviestos dalyvauti vaikų motinos, kurių vaikai buvo gimę 2009 metais (gegužės – rugsėjo mėnesiais) Lietuvos sveikatos mokslų universiteto (anksčiau vadintose Kauno medicinos universiteto) klinikose, buvo gimę išnešioti (≥ 37 nėštumo savaitių) ir be didesnių sveikatos sutrikimų. Bendra tiriamųjų imtis buvo sudaryta iš 168 vaikų, kurių mamos pateikė duomenis apie savo vaikus bent viename iš tiriamų etapų – pradiname I – 2013 m. ir vėlesniuose tyrimo etapuose: IV etapo - 2020 m., V etapo – 2021 m. ir VII etapo - 2022 m.

I – etapo metu, kuris vyko 2013 m., laboratorinėmis sąlygomis buvo apklausiami ir testuojami 141 vaikai (70 berniukų ir 71 mergaitė) ($M = 4$ m. 2 mėn.). Buvo vertinami šių vaikų ankstyvosios savireguliacijos bei samprotavimo gebėjimai, buvo taip pat renkami duomenys apie vaikų elgesį, emocijas, kalbos sunkumus, o motinoms kartu su savo vaikais atliekant bendras užduotis, buvo įvertintos motinos-vaiko sąveikos (motinų sąveikavimo stilius, abipusio reagavimo ir bendradarbiavimo laipsnis. Vėlesniuose etapuose: V etape - 2020 m., vaikams sulaukus 11 metų ($M = 10$ m. 10 mėn.), buvo gautos 93 mamų užpildytos vaikų anketos ($N = 93$) (47 berniukų ir 46 mergaičių); V etapo metu – 2021 m., vaikams būnant 11 metų ($M = 11$ m. 8 mėn.), buvo užpildytos 71 vaiko anketos ($N = 71$) (37 berniukų ir 34 mergaičių); VII (mano įsitraukimo į tyrimą) etape - 2022 m., vaikams sulaukus 13 metų ($M = 13$ m. 4 mėn.), tyrėjai gavo 88 vaikų motinų užpildytas anketas ($N = 88$) (44 berniukų ir 44 mergaičių).

Tęstinio tyrimo VII etape, kai asmeniškai prisidėjau prie renkamų duomenų rinkimo (2022m. spalio – 2023m. sausį), iš motinų buvo gautos 88 užpildytos vaikų anketos. Šio etapo tiriamųjų imties pasiskirstymas pagal demografines charakteristikas parodytas 1 lentelėje:

1 lentelė. VII etapo (2022m.) tiriamųjų pasiskirstymas pagal demografines charakteristikas

Charakteristikos (N-88)	n	Procentinis skaičius %	Nėra duomenų (n (%))
Vaiko lytis:			0 (0,0)
Mergaitė	44	50	
Berniukas	44	50	
Gyvenamoji vieta:			20 (22,8)
Miestas	53	60,2	
Kaimas	15	17,0	
Šeiminių padėtis:			3 (3,5)
Registruota santuoka	78	88,6	
Gyvena su partneriu	3	3,4	
Gyvena tik su vaiku (vaikais)	4	4,5	
Motinos išsilavinimas:			4 (4,6)
Vidurinis (įskaitant profesinį)	7	7,9	

Aukštasis neuniversitetinis	12	13,6	
Aukštasis universitetinis	65	73,9	
Partnerio/vyro išsilavinimas:			7 (8,0)
Vidurinis arba profesinis	20	22,7	
Aukštasis neuniversitetinis	13	14,8	
Aukštasis universitetinis	48	54,5	

Pastaba: n – asmenų skaičius

2.2. Tyrimo eiga

Šiame darbe analizuosiu atlikto išilginio tyrimo metu surinktus duomenis. Tyrimas buvo pradėtas 2009 metais mokslininkų grupės projekte „Kūdikių savireguliaciją prognozuojantys prenataliniai, neonataliniai ir postnataliniai veiksniai“. Minėtas tyrimas buvo finansuojamas iš Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo, šiam projektui vadovavo R. Jusienė su komanda – R. Breidokienė, A. Rodriguez, G. Širvinskienė, N. Žemaitienė. Tyrimas buvo vykdomas kartu su Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo finansuojamu E. Markūnienės vadovaujama projektu „Veiksnių, darančių įtaką išnešiotų naujagimių ankstyvos adaptacijos sutrikimams, analizė“. Toliau t.y. 2010 m. tyrimas buvo tęsiamas projekte „Kūdikių ir mažų vaikų fizinės ir psichikos sveikatos tyrimas“, kurį finansavo Lietuvos mokslo taryba (projekto vadovė R. Jusienė, vykdytojos – D. Čekuolienė, G. Širvinskienė, O. Zamalijeva).

2012-2014 m. tyrimas buvo tęsiamas ir vykdomas Lietuvos mokslo tarybos finansuojamame projekte „Ankstyvoji savireguliacijos įgūdžių raida“ (vadovė R. Jusienė, vykdytojos – R. Breidokienė, D. Butkienė). Nuo 2017 metų tyrimas buvo toliau tęsiamas VU Psichologinio konsultavimo ir mokymų centro lėšomis.

Tiriamų vaikų mamos, nuo pat tyrimo pradžios sutikusios dalyvauti su savo vaiku tęstiniame tyrime taip pat nurodė ir savo kontaktus, kuriais norėtų būti apklausiamos (gauti anketas) apie savo vaikus kituose tyrimo etapuose.

Mano darbe analizuojami duomenys iš tęstinio mažų vaikų savireguliacijos tyrimo etapų:

I etapo - 2013 m. (balandis – gegužė), IV etapo - 2020 m. (gegužė – birželis), V etapo – 2021 m. (kovas – balandis) ir VII etapo - 2022 m. (spalis - sausis), pastarajame dalyvavau ir aš su kolege.

I – etapo metu, kuris vyko 2013 m., laboratorinėmis sąlygomis buvo apklausiami ir testuojami 141 vaikai (M = 4 m. 2 mėn.). Buvo vertinami šių vaikų ankstyvosios savireguliacijos bei pažintiniai gebėjimai, renkami duomenys apie vaikų elgesį, emocijas, kalbos sunkumus, motinos sąveikų ypatumai laisvo žaidimo ir struktūruotos užduoties metu (sąveikavimo stilius, abipusis reagavimas ir bendradarbiavimas bei pagyrimai) (daugiau žr. Breidokienė, 2014; Jusienė, 2014, Jasiulionė, 2019).

Kitų etapų, apimančių mūsų tyrimą, apklausų metu: IV etape - 2020 m., kai vaikams buvo 10 metų, V etape – 2021 m., kai vaikams buvo 11 metų, ir VII etape (popandeminiu) - 2022 m., kai vaikams buvo 13 metų, duomenys buvo renkami nuotoliniu būdu. Tiriamųjų motinoms buvo išsiųstos anketos su prašymais užpildyti informaciją apie jų vaikus: sveikatą ir jos pokyčius, emocinę būseną,

patirtus gyvenimo pokyčius, stiprius išgyvenimus, santykius su tėvais, naudojimąsi IT prietaisais ir praleidžiamą laiką internete ir kita. Į minėtų duomenų rinkimo etapų anketas buvo įtraukta kompulsyvaus interneto naudojimo skalė (*Compulsive Internet Use Scale*, Meerkerk et al., 2009), o taip pat galių ir sunkumų klausimynas 4 – 17 m. vaikų tėvams (*SDQ-Lit*, Goodman, 2005).

Darbo autorės indėlis šiame tęstiniame tyrime. Prisidėjau kuriant ir organizuojant 2022 metais 4 mėnesius (2022m. spalio – 2023m. sausį) vykusio tęstinį tyrimo VII etapą: dalyvavau tyrimo eigos planavime, „Google Forms“ apklausų formatu siunčiamos anketos kūrimo (30-ies anketai tinkamų klausimų svarstyme), rašiau elektroninius laiškus ir išsiunčiau pirminius kvietimus 147 vaikų motinoms, praėjus 4 savaitėms siunčiau pakartotinius priminimo laiškus neužpildžiusioms anketų motinoms, praėjus dar 3,5 savaitėms skambinau telefonu (tikslinausi elektroninių laiškų adresus ir priminiau apie kvietimą dalyvauti), o vėliau dalyvavau surinktų duomenų failo tvarkyme.

2. 3. Tyrimo instrumentai

Kintamieji ir jų matavimo būdai

Vaikų savireguliacijos gebėjimai – vaikai sulaukę 4 metų amžiaus (2013m.) buvo vertinami laboratorinėmis sąlygomis keliomis skirtingomis „karštąją“ ir „šaltąją“ savireguliaciją įvertinančiomis užduotimis:

„Karštoji“ savireguliacija buvo gauta susumavus malonumo atidėjimo ir atsispyrimo pagundai užduočių įverčius.

„Skanėsto atidėjimo“ užduotis. Šia užduotimi buvo vertinamas vaiko gebėjimas išlaukti atidedant malonumą. Penkių epizodų užduoties metu buvo vertinamas vaiko gebėjimas išlaukti varpelio ir tik tada paimti saldainį ar saldų kukurūzą. Kiekvieno epizodo metu įvertį sudarė vaiko elgesį atitinkantis balas 1 – suvalgė saldainį, o 7 – išlaukė varpelio skambėjimo ir tik tada suvalgė saldainį. Papildomi balai buvo skiriami už vaiko rankų laikymą ant kortelės (0 – visai nelaikė iki 3 – tikrai laikė. Aukštas įvertis parodo vaiko gebėjimą išlaukti.

„Dovanos įvyniojimo“ užduotis. Šia užduotimi buvo vertinamas vaiko atsispyrimas pagundai, paimta iš Kochanska ir kolegų (1996) baterijos valingai kontrolei vertinti. Užduoties metu vertinamas vaiko gebėjimas atsispirti pagundai, kiek vaikas gali išlaukti dovanos taip, kaip jam liepia tyrėjas. Tyrėjas pasako vaikui, kad nori jam įteikti dovaną, bet prieš tai ji turi būti įvyniota. Kadangi dovana turi būti staigmena, tyrėjas paprašo vaiko nežiūrėti į jį, kol vynios dovaną vaikui už nugaros. Po 1 min. vaikas gauna įvyniotą dovaną.

Koduoiant šią užduotį vertinami 3 aspektai: 1) žvilgčiojimo kodas – t.y. vaiko dairymosi per petį ir atsisukimo laipsnis (1 – skiriamas, jei vaikas pasisuka kūnu pasižiūrėti ir taip lieka; 2 – kai pasisuka visu kūnu pasižiūrėti, bet ilgainiui atsisuka atgal; 3 – kuomet vaikas žvilgčioja per petį taip,

kad galėtų pamatyti vyniojamą dovaną; 4 skiriamas, jei pasuka galvą į šoną, bet nepakankamai, kad pamatytų vyniojamą dovaną; 5 – niekada neatsisuka ir nežvilgčioja); 2) latentinis dairymosi per petį laikas (gali svyruoti nuo 0 iki 60 s); 3) latentinis atsisukimo laikas (gali svyruoti nuo 0 iki 60 s). 21,13 proc. atsitiktinai parinktų atvejų kodavo du vertintojai. Vertintojų sutarimas buvo geras (išsamesnį aprašymą žr. Breidokienė, 2014; Jusienė, 2014).

„Šaltoji“ savireguliacija buvo gauta susumavus slopinamosios kontrolės, dėmesingumo, smulkiosios ir stambiosios motorikos kontrolių bei planavimo užduočių įverčius.

Slopinamosios kontrolės užduotis – „Galva-kojos“ skirta įvertinti *kognityviai vaiko kontrolei*. Užduotį savireguliacijos tyrimui pritaikė Breidokienė (2014) pagal McCabe ir bendraautorius (2004). Tyrėjas pasiūlo vaikui pažaisti tokį žaidimą – kai tyrėjas pasako žodį „galva“, vaikas turi paliesti savo kojas, o kai pasako „kojos“, paliesti savo galvą. Prieš tikruosius bandymus vaikas atlieka mokomuosius bandymus. Iš viso leidžiama su vaiku atlikti 6 mokomuosius bandymus. Po to atliekama 10 užduoties bandymų: 1) galva; 2) kojos; 3) galva; 4) kojos; 5) galva; 6) galva; 7) kojos; 8) kojos; 9) galva; 10) kojos.

Kiekvienas vaiko atsakas vertinamas šių balų skale: 0 – neteisingas atsakas, 1 – pataisymas į neteisingą (neteisingas atsakymas po teisingo), 2 – pataisymas į teisingą (teisingas atsakymas po neteisingo), 3 – teisingas atsakymas. Bendras balas yra sumuojamas iš visų balų, kuriuos vaikas gavo per 10 bandymų (išsamesnį aprašymą žr. Breidokienė, 2014).

Dėmesingumo užduotis – buvo vertinama pagal atliekamą paskutinę Raveno progresuojančių matricų (CPM) testo dalį (B). Užduoties metu buvo vertinamas vaikų gebėjimas sukaupti ir išlaikyti dėmesį į atliekamą užduotį. Bendras dėmesingumo vertinimas buvo gautas išvedus vidurkį iš dviejų epizodinių vertinimų, kurių kodavimas buvo nuo 1 – *vaikas beveik arba viso epizodo metu elgiasi atsainiai, pateikia atsitiktinius atsakymus, nerodo pastangų gerai atlikti užduotį* iki 3 – *vaikas beveik viso arba viso epizodo metu skiria laiko užduočiai atlikti, daro apgalvotus sprendimus*.

Smulkiosios motorikos kontrolės užduotis – „Apskritimai. Vaikas tris kartus tarp dviejų kitų apskritimų didesnio ir mažesnio turėjo nupiešti apskritimą – normaliu greičiu, tuomet – kuo greičiau ir kuo lėčiau. Visų trijų piešimų metu buvo skaičiuojamas laikas, o galutinis įvertinimas gautas išvedus skirtumą tarp greito ir lėto piešimo.

Stambiosios motorikos kontrolės užduotis – „Pasivaikščiojimas takeliu“. Vaikas turėjo eiti siauru takeliu (ilgis – 2 m, plotis – 15 cm) pradžioje normaliu greičiu, o tuomet du kartus kuo lėčiau. Visų trijų ėjimų metu buvo skaičiuojamas laikas, o galutinis įvertinimas gautas išvedus skirtumą tarp įprasto ir lėto ėjimo.

Planavimo užduotis – „Sunkvežimio pakrovimas“. Minėta užduotimi buvo vertinami vaiko *planavimo gebėjimai*. Užduoties naudojimą savireguliacijos įgūdžių vertinimui pritaikė Breidokienė (2014), remdamasi Atance ir Jackson (2009), Carlson ir kolegų (2004), Fagot ir Gouvain (1997)

darbais. Užduoties metu vaiko prašoma suvaidinti paštininką, kuriam reikia kiek galima greičiau per vieną važiavimą sunkvežimiu tik viena kryptimi išvežioti spalvotus gimtadienio kvietimus į atitinkamos spalvos namelius. Sunkvežimį vairuoti reikia U formos keliu, nupieštu ant didelio (A1) popieriaus lapo. Prie kelio yra pastatomi 5 skirtingų spalvų nameliai, į kuriuos reikia nuvežti kvietimus. Prieš išvežiojimą, vaikas pakvietimus turi pats sudėlioti taip, kad galėtų juos imti nuo viršaus pagal namelių seką. Užduoties taisyklės vaikui pristatomos laipsniškai ir po kiekvienos taisyklės pristatymo atliekami bandymai. Užduotis prasideda nuo apšilimo, kai tyrėjas rodo vaikui, kaip teisingai sukrauti ir išvežioti kvietimus, o tada vaikas gali du kartus pats pasipraktikuoti išvežioti kvietimus.

Užduotis iš 4 lygių: pirmame lygyje kvietimus reikia išvežioti į 2 namelius, antrame – į 3, trečiame – į 4 ir ketvirtame – į 5 namelius. Vaikas dviejų bandymų metu teisingai atlikdamas tam tikro lygio užduotį pereina į kitą užduoties lygį. Taškų, kuriuos vaikas gauna už šią užduotį, skaičius priklauso nuo jo pereito lygio: nuo 0 (neįveikė nei vieno lygio) iki 4 (tinkamai susikrovė ir nuvežė kvietimus į 5 namelius). Vaiko didesnius planavimo arba gebėjimo numatyti seką gebėjimus rodo gebėjimas įveikti vis sudėtingesnę užduoties etapą (išsamesnį užduoties aprašymą žr. Breidokienė, 2014).

Bendras savireguliacijos įverčio skaičiavimas. Tyrėjų vertinti planavimo, atsispyrimo pagundai bei kognityvios kontrolės gebėjimai buvo analizuojami tiek atskirai, tiek ir apjungiant juos į vieną bendrą savireguliacijos įvertį. Šie įverčiai, prieš juos apjungiant, buvo transformuoti remiantis Cohen ir bendraautorių pasiūlyta formule: $N = 100 \times (I - \text{mažiausias galimas įvertis}) / (\text{didžiausias galimas įvertis} - \text{mažiausias galimas įvertis})$, kur N yra naujas transformuotas įvertis, o I – senasis įvertis (išsamesnį aprašymą žr. Breidokienė, 2014; Jasiulionė, 2019).

Ankstyvųjų motinos-vaiko sąveikų vertinimas buvo atliekamas 2013m., kai vaikams buvo 4 metai. Motinos-vaiko sąveikos, motinai su vaiku sąveikaujant laisvo žaidimo ir struktūruotos užduoties metu (parengtos Jusienės ir Čekuolienės, 2010m. ir 2012m.), buvo filmuojamos ir stebimos apmokytų tyrėjų. Vėliau filmuotos sąveikos buvo peržiūrimos ir koduojami įvairūs sąveikų aspektai, remiantis motinos sąveikavimo stiliaus bei abipusio reagavimo ir bendradarbiavimo kodavimo sistemomis. Abiejų etapų vertinimo užduotys, eiliškumas, vidutinė trukmė aprašyti ir pateikti Jasiulionės (2019) daktaro disertacijoje.

a) Motinos sąveikavimo stilius (toliau Stilius), tai apmokytų tyrėjų stebėtos struktūruotos užduotys (Stilius_s) ir laisvi žaidimai (Stilius_l) bei jų metu vertinti motinų vadovavimo stiliai. Motinų vadovavimo stiliai buvo vertinti pagal kategorijas, remiantis pasiūlytomis Calkins su kolegomis (1998), tik šiek tiek modifikuotomis ir pritaikytomis esamam tyrimui. Vertintojai stebėjo filmuotas sąveikas ir fiksavo motinų elgesio apraiškas, kurios atspindi pozityvų vadovavimą, kontrolę (direktyvų vadovavimą), kišimąsi ir atsitraukimą. **Pozityvus vadovavimas** buvo fiksuojamas tuomet,

kai sąveikų su vaiku metu buvo fiksuojami: mamos išsakomi ir teikiami pasiūlymai (pvz.: kaip žaisti, dėlioti), matomas mamos įsitraukimas į vaiko inicijuotą žaidimą bei mamos rodoma šiluma ir teigiamas grįžtamasis ryšys vaikui. **Kontrolė arba kontroliuojantis vadovavimas** apima direktyvius nurodymus ir verbalinės bei fizinės kontrolės naudojimą (pvz.: vaikas subaramas ar nuvertinamos jo pastangos: „tu nemoki“, „ką čia dabar darai“, atimamas žaislas ar vaikas pastumiamas). **Kišimasis** apima tokius motinos veiksmus, kai mama atlieka veiksmus už vaiką, lenda prie vaiko, kai tai nėra būtina (pvz.: už vaiką mama dėlioja kaladėles, net kai vaikas nesidomi jam primygtinai mama kiša tam tikrus žaislus pan.). **Atsitraukimas** apima motinos atsiribojantį elgesį, vengimą dalyvauti bendroje su vaiku veikloje, o labiau užsiėmimą savo reikalais (pvz. naudojimas mobiliuoju telefonu, patalpos stebėjimas). Kiekvienas įvardintas sąveikavimo stilius buvo įvertintas skalėje nuo 0 – nepasireiškia toks elgesys, iki 3 – labai išreikštas elgesys (pasireiškia 5 ir daugiau tokio elgesio epizodų). Toliau suskaičiuojamas bendras suminis sąveikavimo stiliaus įvertis. Bendras įvertis gaunamas susumuojant apverstą pozityvaus vadovavimo, kontrolės, kišimosi bei atsitraukimo įvertinimus. Bendras didesnis sąveikavimo stiliaus įvertis rodo mažiau pozityvų bendrą motinos sąveikavimo stilių.

b) Abipusis reagavimas ir bendradarbiavimas (toliau ARB) struktūruotos užduoties (ARB_s) bei laisvo žaidimo metu (ARB_1) vertintas taikant Abipusio reagavimo ir bendradarbiavimo skalę (angl. *Mutually Responsive Orientation*) (Aksan, Kochanska, & Ortmann, 2006, cit. iš Jasiulionė, 2019). Iš pagrindinės skalės autorės Kochanskos buvo gautas leidimas naudoti skalę bei tam tikros praktinės rekomendacijos sąveikų kodavimui. Skalės naudojimą parengė Jasiulionė ir Jusienė.

Abipusis reagavimas ir bendradarbiavimas – tai diadiniame motinos-vaiko santykiyje stebimas elgesys, kuris nusakomas trimis pagrindinėmis dimensijomis: (1) harmoningu bendravimu: vertinama, kiek sąveikos metu pastebimas sklandus verbalinis ir neverbalinis bendravimas ir ar bendravimas suteikia abiem sąveikos dalyviams intymumą ir ryšio jausmą; (2) abipusiu bendradarbiavimu: vertinama ar motinos-vaiko diada efektyviai išsprendžia potencialius konfliktus, kiek sąveikos dalyviai yra atviri vienas kito įtakai, poveikiui, kiek jautriai ir noriai reaguoja į vienas kito veiksmus; (3) emocine atmosfera: vertinama, ar motina ir vaikas išgyvena malonumą ir džiaugsmą, būdami vienas su kitu, ar emocijos reiškiamos natūraliai bei ar emocijų raiška taip pat yra vienas iš malonumo šaltinių abiem sąveikos dalyviams. Taip pat svarbu, kiek efektyviai diadoje reaguojama į distreso ir negatyvių emocijų apraiškas. Koduojant ARB remiamasi 17 teiginių, apimančių minėtas diados elgesio dimensijas, skale (Aksan, Kochanska, & Ortmann, 2006, cit. iš Jasiulionė, 2019) ir kiekviena sąveika (atskirai laisvas žaidimas ir struktūruota užduotis) yra įvertinama vienu apibendrintu ARB įverčiu nuo 1 – mažas abipusis reagavimas ir bendradarbiavimas, prastas motinos-vaiko ryšys, iki 5 – didelis abipusis reagavimas ir bendradarbiavimas, puikus motinos-vaiko ryšys. Išsamus ARB vertinimų aprašymas pateikiamas (žr. daugiau Jasiulionė, 2019).

c) Pabrąsinimai – tai motinos-vaiko santykių struktūruotos užduoties atlikimo metu fiksuoti motinos vaikui pasakyti pabrąsinimai – „šunuolis (-ė)“, „valio“, „gerai“, „teisingai“ ir panašiu skaičius. Dažnesnis motinos vaiko gyrimas rodė aukštesnį pabrąsinimų įvertį.

Vaių probleminio interneto naudojimo įvertinimas buvo atliekamas IV (2020 m.), V (2021 m.) ir VII (2022 m.) tyrimo etapuose. Siekiant įvertinti vaių probleminio elgesio internete įverčius vidurinėje vaikystėje buvo naudota Lietuvos vaių imčiai adaptuota Kompulsyvaus interneto naudojimo skalė.

Kompulsyvaus interneto naudojimo skalė (angl. Compulsive Internet Use Scale, sutr. CIUS; Meerkerk et al., 2009). Šią skalę sudaro 14 Likerto tipo teiginių (pavyzdžiui, „Kaip dažnai Vaikas galvoja ar kalba apie internetą net tuomet, kai neturi galimybės prie jo prisijungti?“, „Kaip dažnai Vaikui būna sunku sustoti naudotis internetu?“). Vertinant minėtus teiginius reikėjo pasirinkti atsakymą nuo 1 - niekada iki 5 - labai dažnai. Skalę užpildė IV (2020 m.), V (2021 m.) ir VII (2022 m.) tyrimo etapuose dalyvavusių vaių tėvai (kurie atsakė apie savo vaių interneto naudojimo ypatumus iš tėvų perspektyvos). Tyrimų rezultatai rodo stabilų faktorių skaičių, aukštą vidinį suderintumą, gerą turinio ir kriterinį validumą įvairiose kultūrose (Meerkerk et al., 2009; Young, Inoue, & Kawakami, 2017). Minėta skalė į lietuvių kalbą buvo verčiama trijų mokslininkų: Jusienės, Laurinaitytės ir Pakalniškienės (2020), kurios pirmą kartą ir panaudojo šią skalę savo atliekamame tyrime Lietuvos tiriamųjų imčiai. Skalės vertime taip pat dalyvavo psichologijos magistrantė, turinti aukštąją lietuvių kalbos filologijos išsilavinimą ir puikiai mokanti anglų kalbą. Teiginių vertimai iš anglų kalbos į lietuvių buvo sutikrinti ir pasirinktos tinkamiausios ir geriausiai prasmę perteikiančios jų formuluotės. Lietuvos tyrėjų skaičiavimai rodo, kad skalių vidinis suderintumas tiriamai imčiai buvo geras - kompulsyvaus interneto naudojimo, tėvų vertinimu jis siekė – 0,93 (Jusienė ir kt., 2020); Patikrinus Cronbacho alfa kriterijumi mūsų tiriamų laikotarpių skalių vidinį suderinamumą tiriamai imčiai buvo gauti taip pat aukšti suderinamumo rodikliai (2020 m. imčiai – 0,95, 2021 m. imčiai – 0,95; 2022 m. imčiai – 0,93).

Svarbūs pasikeitimai. IV (2020 m.), V (2021 m.) ir VII (2022 m.) etapo metu tyrime dalyvavusių vaių tėvai buvo apklausti ar per paskutinius metus vaiko šeima ar pats vaikas patyrė kokių svarbių gyvenimo ar šeimos pasikeitimų, kurie galėjo jį emociškai paveikti (pvz.: gyvenamosios vietos keitimas, tėvų santuoka ar skyrybos, brolio ar sesės gimimas ir pan). Kiekvienas atsakymas buvo vertinamas skalėje nuo 0 – pasikeitimų nebuvo, iki 1 – pasikeitimai buvo. Atsakius teigiamai, buvo prašoma trumpai įvardinti kada ir kas pasikeitė.

Stiprūs išgyvenimai. IV (2020 m.), V (2021 m.) ir VII (2022 m.) etapo metu tyrime dalyvavusių vaių tėvai buvo apklausti ar per paskutinius metus vaiko šeima ar pats vaikas patyrė stiprių sukrėtimų ar

nelaimingų atsitikimų, kurie galėjo jį emociškai paveikti (pvz.: artimojo mirtis, atlikta rimta operacija ar žinia apie ligą). Kiekvienas atsakymas buvo vertinamas skalėje nuo 0 – sukrėtimų nebuvo, iki 1 – sukrėtimų buvo. Atsakius teigiamai, buvo prašoma trumpai įvardinti kada ir kokius sukrėtimus vaikas ir jo šeima patyrė.

Tėvų santykiai. IV (2020 m.), V (2021 m.) ir VII (2022 m.) etapo metu tyrime dalyvavusių vaikų tėvai buvo apklausti prašant juos įvertinti savo santykius su sutuoktiniu(-e)/partneriu(-e) per pastaruosius tris-keturis mėnesius. Įvertinti pasirinktą atsakymą reikėjo Likerto skalėje nuo 1 iki 5, kur 1 - labai prasti santykiai iki 5 - labai geri santykiai.

Tėvų sutarumas dėl auklėjimo. IV (2020 m.), V (2021 m.) ir VII (2022 m.) etapo metu tyrime dalyvavusių vaikų tėvai buvo apklausti prašant juos įvertinti kaip gerai abu vaiko tėvai (ar partneriai), jeigu rūpinasi abu, sutaria dėl vaiko ugdymo, auklėjimo, priežiūros per pastaruosius du mėnesius. Įvertinti pasirinktą atsakymą reikėjo Likerto skalėje nuo 1 iki 5, kur 1 - visiškai nesutinku, o 5 - visiškai sutinku.

Toliau siekdami aiškumo, žemiau pateikiame lentelę (2 lentelė), kurioje išvardiname kokiais tyrimo etapais ir kokie tiriamų vaikų gebėjimai bei asmeniniai vaiko šeimos veiksniai (vaiko šeimos patirti svarbūs pasikeitimai, stiprūs išgyvenimai, tėvų santykių kokybė ir jų sutarumas dėl vaiko auklėjimo) buvo vertinti:

2 lentelė. *Vaiko gebėjimų ir šeimos patirtų išgyvenimų, pasikeitimų, tėvų santykių ir jų sutarumo dėl auklėjimo vertinimas skirtinguose tyrimo etapuose*

<i>Vaikų gebėjimų ir susijusių su vaiko šeima veiksnių vertinimas</i>	<i>Tyrimo etapai (gebėjimų vertinimas)</i>			
	<i>I (2013 m.)</i>	<i>IV (2020 m.)</i>	<i>V (2021 m.)</i>	<i>VII (2022 m.)</i>
Vaikų savireguliacijos gebėjimai	vertinti	-	-	-
Ankstyvosios motinos-vaiko sąveikos	vertinti	-	-	-
Vaikų probleminis interneto naudojimas	-	vertinti	vertinti	vertinti
Svarbūs pasikeitimai šeimoje	-	vertinti	vertinti	vertinti
Stiprūs šeimos išgyvenimai	-	vertinti	vertinti	vertinti
Tėvų santykiai	-	vertinti	vertinti	vertinti
Tėvų sutarumas dėl auklėjimo	-	vertinti	vertinti	vertinti

2.4. Duomenų analizė

Duomenys buvo apdorojami IBM SPSS Statistics programa. Skaičiuojama aprašomoji statistika (vidurkiai, standartinis nuokrypis). Prieš atliekant statistinę duomenų analizę patikrinta ar sudarytų skalių duomenys yra pasiskirstę pagal normaliąją kreivę. Kadangi skalių duomenys pasiskirstę ne pagal normaliąją kreivę, todėl statistinei analizei pasirinkti taikyti neparametriniai kriterijai

(kintamųjų normalumo patikrinimas ir aprašomoji statistika pateikiama 1 priede). Kintamųjų grupių įverčių palyginimui buvo taikytas Man-Whitney U kriterijus, o priklausomybės ryšiai tarp kintamųjų buvo vertinami apskaičiuojant Spearman koreliacijos koeficientus.

Kadangi skirtinguose tęstinio tyrimo etapuose dalyvavo ne visi tiriamieji, o dalyvavusių tyrime vaikų tėvai pildę atsiųstas anketas ne visada užpildydavo visus pateiktus klausimus, todėl tiriamųjų imties dydžiai priklausomai nuo vertinamų kintamųjų skiriasi.

Skaičiavimų rezultatai statistiškai reikšmingi, kai apskaičiuota kriterijaus p reikšmė mažesnė už pasirinktą reikšmingumo lygmenį $\alpha = 0,05$.

3. TYRIMO REZULTATAI

Tyrimo kintamųjų pavadinimai ir jų kodai, kuriuos naudosiu rezultatų lentelėse ir aptariant juos tekste, pateikiami šioje lentelėje (3 lentelė).

3 lentelė. Tyrimo kintamieji ir rezultatų aptarime naudojami jų trumpiniai

Kintamasis	Kintamojo trumpinys (rezultatų aptarime, lentelėse)
Ankstyvieji vaikų savireguliaciniai gebėjimai:	
Karšta savireguliacija	SAVIREG_Karšta
Šalta savireguliacija	SAVIREG_Šalta
Bendras ankstyvosios vaikų savireguliacijos įvertis	SAVIREG_BENDRA
Ankstyvosios Motinos-vaiko sąveikos:	
Motinos sąveikavimo su vaiku stilius struktūruotos užduoties metu	STILIUS_s
Motinos sąveikavimo su vaiku stilius laisvo žaidimo metu	STILIUS_1
Abipusis reagavimas ir bendradarbiavimas struktūruotos užduoties metu	ARB_s
Abipusis reagavimas ir bendradarbiavimas laisvo žaidimo metu	ARB_1
Motinos užduoties metu vaikui pasakyti padaršiniai	Padaršiniai
Probleminis vaikų interneto naudojimas:	
Probleminis interneto naudojimas, vertintas Kompulsyvaus interneto naudojimo skale CIUS (2020 metais)	CIUS_2020
Probleminis interneto naudojimas, vertintas Kompulsyvaus interneto naudojimo skale CIUS (2021 metais)	CIUS_2021
Probleminis interneto naudojimas, vertintas Kompulsyvaus interneto naudojimo skale CIUS (2022 metais)	CIUS_2022

Vaiko sociodemografinių ir šeimos veiksnių reikšmė vaikų probleminei interneto naudojimui

Pirma palyginome probleminio interneto naudojimo įverčius pagal tiriamų vaikų lytį norėdami išsiaiškinti ar mergaičių ir berniukų probleminis interneto naudojimas skiriasi (4 lentelė). Iš gautų rezultatų matyti, kad vaikams būnant 10 metų CIUS_2020 berniukų ($n = 46$) ir mergaičių ($n = 45$) probleminis naudojimas internetu statistiškai reikšmingai skiriasi ($U = 747,00$, $Z = -2,28$, $p = 0,022$) t.y. berniukų ($M = 40,46$, $SD = 11,58$) CIUS_2020 įverčiai yra reikšmingai didesni nei mergaičių ($M = 34,89$, $SD = 12,59$). Taip pat reikšmingai skiriasi berniukų ($n = 44$) ir mergaičių ($n = 44$) CIUS_2022 įverčiai ($U = 653,00$, $Z = -2,767$, $p = 0,006$). Vaikams sulaukus 13 metų, berniukų ($M = 43,49$, $SD = 10,67$) CIUS_2022 įverčiai reikšmingai didesni nei mergaičių ($M = 32,20$, $SD = 9,92$). Gautais skaičiavimais nustatėme, kad berniukų probleminio interneto naudojimo elgsena jiems esant 10 arba 13 metų buvo ryškesnė negu mergaičių.

4 lentelė. Probleminio interneto naudojimo pasiskirstymas pagal lytis

<i>Kintamasis</i>	Mergaitės		Berniukai		<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
	<i>n</i>	<i>VR</i>	<i>n</i>	<i>VR</i>			
CIUS_2020	45	39,60	46	52,26	747,00	-2,29	0,022*
CIUS_2021	34	31,44	37	40,19	474,00	-1,78	0,074
CIUS_2022	44	37,34	44	52,49	653,00	-2,77	0,006**

Pastaba: n – asmenų skaičius grupėje, VR – vidurkinis rangas

Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

** $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.*

Toliau atlikome probleminio interneto naudojimo įverčių palyginimą tarp vaikų gyvenančių mieste ir kaime (5 lentelė). Gauti rezultatai rodo, kad 13 metų vaikų gyvenančių mieste CIUS_2022 įverčiai reikšmingai skiriasi ($U = 259,00$, $Z = -2,125$, $p = 0,034$) nuo gyvenančių kaime įverčių. Gyvenančių mieste vaikų CIUS_2022 įverčiai reikšmingai didesni ($M = 41,52$, $SD = 12,62$) nei gyvenančių kaime ($M = 34,60$, $SD = 9,93$). Nustatėme, kad vaikų gyvenančių mieste (lyginant su gyvenančiais kaime), probleminio interneto naudojimo elgsena jiems esant 13 metų yra ryškesnė.

5 lentelė. Probleminio interneto naudojimo pasiskirstymas pagal gyvenančius mieste ir kaime

<i>Kintamasis</i>	Mieste		Kaime		<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
	<i>n</i>	<i>VR</i>	<i>n</i>	<i>VR</i>			
CIUS_2020	49	31,32	11	26,86	229,50	-0,76	0,444
CIUS_2021	39	27,06	11	19,95	153,50	-1,43	0,153
CIUS_2022	54	37,70	15	25,27	259,00	-2,12	0,034*

Pastaba: n – asmenų skaičius grupėje, VR – vidurkinis rangas

Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

** $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.*

Kitu žingsniu siekėme įvertinti ar per pastaruosius metus vaiko šeimos patirti svarbūs gyvenimo pasikeitimai turi ryšį su vaiko probleminiu vaikų elgesiu internete. Gauti rezultatai reikšmingų skirtumų neparodė (6 lentelė). Vaikų, kurių šeima patyrė nesenus svarbius pasikeitimus, ir vaikų, kurių šeima to nepatyrė, probleminės interneto naudojimo elgsenos raiška reikšmingai nesiskyrė nė vienu iš tiriamų laikotarpių.

6 lentelė. Probleminio interneto naudojimo pasiskirstymas pagal vaikus, kurių šeimos pastaraisiais metais patyrė ar nepatyrė svarbius gyvenimo pokyčius

<i>Kintamasis</i>	<i>Vaikai, kurių šeimos patyrė svarbius pasikeitimus</i>		<i>Vaikai, kurių šeimos nepatyrė svarbius pasikeitimus</i>		<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
	<i>n</i>	<i>VR</i>	<i>n</i>	<i>VR</i>			
CIUS_2020	24	48,52	67	45,10	743,50	-0,54	0,586
CIUS_2021	19	35,92	52	36,03	492,50	-0,02	0,984
CIUS_2022	12	46,25	77	44,81	447,00	-0,18	0,857

Pastaba: n – asmenų skaičius grupėje, VR – vidurkinis rangas

Kitu žingsniu siekėme įvertinti ar per pastaruosius metus vaiko šeimos išgyventi stiprūs išgyvenimai: stiprūs sukrėtimai ar nelaimingi atsitikimai galėję emociškai paveikti vaiką siejosi su vaiko probleminiu internetu naudojimu vidurinėje vaikystėje. Statistiniai skaičiavimai reikšmingų skirtumų neparodė (7 lentelė). Vaikų, kurių šeima neseniai patyrė stresinių įvykių, ir vaikų, kurių šeima jų nepatyrė, probleminės interneto naudojimo elgsenos raiška reikšmingai nesiskyrė nei vienu iš tiriamų laikotarpių.

7 lentelė. *Probleminio interneto naudojimo pasiskirstymas pagal vaikus, kurių šeimos pastaraisiais metais patyrė ar nepatyrė stiprius išgyvenimus.*

Kintamasis	Vaikai, kurių šeimos stiprius išgyvenimus patyrė		Vaikai, kurių šeimos stiprių išgyvenimų nepatyrė		U	Z	p
	n	VR	n	VR			
CIUS_2020	15	54,90	76	44,24	436,50	-1,43	0,153
CIUS_2021	15	36,43	56	35,88	413,50	-0,09	0,927
CIUS_2022	16	47,28	73	44,50	547,50	-0,39	0,696

Pastaba: n – asmenų skaičius grupėje, VR – vidurkinis rangas.

Toliau aiškinomės probleminio interneto naudojimo ryšius su vaiko tėvų santykių kokybe ir tėvų sutarumu dėl vaiko auklėjimo (8 lentelė).

Buvo nustatytos statistiškai reikšmingos koreliacijos neigiamos tarp vaiko tėvų santykių ir CIUS_2020 ($r = -0,249$, kai $p = 0,022$) bei CIUS_2021 ($r = -0,354$, kai $p = 0,004$). Kuo geriau buvo įvertinti santykiai su sutuoktiniu/partneriu, tuo mažiau buvo išreikštas vaiko probleminis interneto naudojimo elgesys jam esant 10 arba 11 metų.

Toliau buvo tikrinami ir rasti reikšmingi ryšiai tarp vaiko tėvų sutarumo dėl vaiko auklėjimo ir probleminio interneto naudojimo. Reikšmingos koreliacijos buvo rastos tarp visų probleminio interneto naudojimo etapų. Tėvų sutarumas reikšmingai neigiamai koreliavo su CIUS_2020 ($r = -0,288$, kai $p = 0,008$), CIUS_2021 ($r = -0,349$, kai $p = 0,004$) ir CIUS_2022 ($r = -0,334$, kai $p = 0,001$). Kuo geriau buvo vertintas tėvų sutarumas dėl vaiko auklėjimo, tuo mažiau buvo išreikštas vaiko probleminis interneto naudojimo elgesys jam esant 10, 11 ir 13 metų.

8 lentelė. *Probleminio interneto naudojimo ryšys su vaiko tėvų santykių kokybe ir sutarumu dėl vaiko auklėjimo*

Kintamasis	Tėvų santykiai	Tėvų sutarumas dėl vaiko auklėjimo
CIUS_2020	-0,25*	-0,29**
CIUS_2021	-0,35**	-0,35**
CIUS_2022	-0,17	-0,33**

Pastaba: Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

** $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.*

Ankstyvųjų motinos-vaiko sąveikų ir ankstyvosios savireguliacijos sąsajos

Pradžioje buvo įvertintos sąsajos tarp pagrindinių tyrimo kintamųjų - ankstyvosios savireguliacijos gebėjimų ir ankstyvųjų motinos-vaiko sąveikų (9 lentelė). Pirmiausia buvo analizuojamas ankstyvųjų savireguliacijos gebėjimų ryšys su motinos sąveikavimo su vaiku stiliumi struktūruotos užduoties ir laisvo žaidimo metu. Buvo nustatytos statistiškai reikšmingos koreliacijos tarp *SAVIREG_Šalta* ir motinos stiliumi *STILIUS_s* struktūruotos užduoties metu ($r = -0,202$, kai $p = 0,031$), o taip pat rastos reikšmingos koreliacijos tarp visų ankstyvosios savireguliacijos įverčių kintamųjų ir motinos stiliaus *STILIUS_l* laisvo žaidimo metu, kur *SAVIREG_Karšta* koreliavo su motinos stiliumi *STILIUS_l* ($r = -0,220$, kai $p = 0,019$), *SAVIREG_Šalta* ($r = -0,304$, kai $p = 0,001$), *SAVIREG_BENDRA* ($r = -0,307$, kai $p = 0,003$). Toliau buvo tikrinamos sąsajos tarp savireguliacijos kintamųjų ir motinos-vaiko abipusio reagavimo ir bendradarbiavimo atliekamų užduočių metu. Buvo rasta, kad *SAVIREG_Šalta* ($r = 0,222$, kai $p = 0,018$) ir *SAVIREG_Karšta* ($r = 0,232$, kai $p = 0,026$) reikšmingai koreliuoja su *ARB_l* laisvo žaidimo metu. Remiantis gautais rezultatais galime teigti, kad labiau pozityvios motinos-vaiko sąveikos siejasi su aukštesniais vaikų ankstyvosios savireguliacijos gebėjimais.

9 lentelė. Ankstyvosios vaikų savireguliacijos gebėjimų ryšys su ankstyvosiomis motinos-vaiko sąveikomis

Kintamasis	STILIUS_s	STILIUS_l	ARB_s	ARB_l	Padrąšinimai
SAVIREG_Karšta	-0,14	-0,22*	0,01	0,08	0,08
SAVIREG_Šalta	-0,20*	-0,30**	0,13	0,22*	0,02
SAVIREG_BENDRA	-0,14	-0,31**	0,06	0,23*	0,00

Pastaba: Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Sekančiu žingsniu buvo analizuojamos sąsajos tarp ankstyvųjų motinos-vaiko sąveikų ir probleminio interneto naudojimo vidurinėje vaikystėje (10-13m.) (10 lentelė). Atlikus skaičiavimus statistiškai reikšmingų ryšių tarp ankstyvųjų motinos-vaiko sąveikų ir vaikų probleminio interneto naudojimo rasta nebuvo.

10 lentelė. Ankstyvosios vaikų savireguliacijos gebėjimų ryšys su probleminiu internetu naudojimu

Kintamasis	CIUS_2020	CIUS_2021	CIUS_2022
STILIUS_s	-0,01	-0,00	-0,15
STILIUS_l	0,01	0,18	0,08
ARB_s	-0,22	-0,19	-0,14
ARB_l	-0,02	-0,13	-0,08
Padrąšinimai	-0,10	-0,02	0,00

Pastaba: Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Toliau ieškojome sąsajų tarp vaiko ankstyvosios savireguliacijos gebėjimų ir probleminio interneto naudojimo vaikams sulaukus 10, 11 ir 13 metų (11 lentelė). Atlikti statistiniai skaičiavimai statistiškai reikšmingų sąsajų tarp vaiko ankstyvosios savireguliacijos gebėjimų ir vaikų probleminio interneto naudojimo vidurinėje vaikystėje neparodė.

11 lentelė. *Ankstyvosios vaikų savireguliacijos gebėjimų ryšys su probleminiu interneto naudojimu*

Kintamasis	CIUS_2020	CIUS_2021	CIUS_2022
SAVIREG_Karšta	-0,03	-0,08	-0,08
SAVIREG_Šalta	0,01	-0,15	0,07
SAVIREG_BENDRA	-0,15	-0,24	-0,03

Pastaba: Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

** $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.*

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Savo tiriamuoju darbu siekiau išsiaiškinti daugiau apie vaikų probleminių interneto naudojimą kokie galimi veiksniai siejami su šiuo konstruktu ir kokią reikšmę vaikų elgesiui internete turi jų ankstyvieji santykiai su motina bei ankstyvojoje vaikystėje įgyti savireguliacijos gebėjimai.

Pirmuoju uždaviniu siekėme įvertinti ar skiriasi vaikų mergaičių ir berniukų probleminis interneto naudojimas. Gauti duomenys parodė, kad berniukų probleminio interneto naudojimas jiems esant 10 arba 13 metų buvo didesnis negu mergaičių. Tai patvirtino jau anksčiau atliktų tyrimų metu gauti rezultatai (Carli et. al., 2013; Jusienė ir kt., 2020) teigiantys, kad berniukai yra labiau įsitraukę į probleminių elgesį internete.

Antruoju uždaviniu palyginome vaikų gyvenančių mieste ir kaime probleminio interneto įverčius. Nustatėme, kad reikšmingai didesnius probleminio interneto įverčius turėjo vaikai, jiems esant 13 metų, gyvenantys mieste nei vaikai gyvenantys kaime. Galimai didesnis prieinamumas mieste prie interneto ir IT prietaisų bei kiek vyresnis vaikų amžius sąlygojo didesnę vaikų įsitraukimą į probleminių elgesį internete (Tomczyk, Szyszka, & Stošic, 2020). Įžengus į paauglystės amžių dauguma anksčiau tėvų taikytų taisyklių atlaisvėja, o tai taip pat didina vaikams interneto prieinamumą. Tyrimas su 12-16 paauglių tėvais, atskleidė, kad daugelis tėvų teigė nebeįsivertinti žinoti visko ką jų paauglys sūnus ar dukra veikia internete, jie nori suteikti savo vaikui daugiau nepriklausomybės (Jeffery, 2021). Tuo tarpu kiti tyrimai teigė, kad su vaiko amžiumi mažėja tėvų žinios apie IT technologijas, kas galimai tėvus priverčia atlaisvinti savo kontrolę vaiko veiklai internete (Barlett, & Fennel, 2018).

Toliau vertinome ar probleminis interneto naudojimas siejasi su vaiko šeimos išgyventais svarbiais gyvenimo pasikeitimais ir patirtais stipriais išgyvenimais, kaip nelaimingi atsitikimai ar stiprūs sukrėtimai. Mūsų tyrimo rezultatai parodė, kad reikšmingų ryšių tarp minėtų veiksnių ir probleminio elgesio interneto nenustatyta, tačiau galima rasti straipsnių, kuriuose teigiama, kad tokia priklausomybė egzistuoja (Park, Lee, & Jun, 2017). Jų teigimu, bet kokie vaiką traumuojantys įvykiai iššaukia neigiamas mintis apie save ir pasaulį ir paskatina jį įsitraukti į veiklas virtualioje realybėje. Kodėl mūsų tyrime šių sąsajų nebuvo rasta? Galbūt tęstiniame tyrime lieka patys atsakingiausi dalyviai – motyvuotos ir sąmoningos šeimos, kurios net ir šeimai išgyvenant sunkumus: stiprius gyvenimo pokyčius, nelaimingus atsitikimus ar netektis, visi laikosi kartu, susitelkę pagalbai ir palaikymui vienas kito ir tokiu būdu neleidžia vaikui emociškai palūžti ir palaikymo imti ieškoti internete. O galbūt pats stresas nėra svarbiausias faktorius turintis tiesioginės įtakos probleminiam vaikų elgesiui internete. Gal vaikų augančių sąmoningose šeimose turimi geri savireguliacijos gebėjimai padeda jiems susitvarkyti ir sumažinti jaučiamo streso lygį, kas savo ruožtu sumažina ir priklausomybės nuo interneto tikimybę (Song, & Park, 2019).

Tėvų konfliktai, nesutarimai tarpusavyje tai aplinka, kurioje vaikas nesijaučia saugus ir galimai todėl pradeda ieškoti užuovėjos internete (Fumero, Marrero, Voltes, & Peñate, 2018). Savo darbe taip pat ieškojome ryšių tarp vaiko tėvų santykių kokybės ir tėvų sutarumo dėl vaiko ir probleminio interneto naudojimo įverčių. Tiek geri tėvų tarpusavio santykiai, tiek jų sutarumas dėl vaiko priežiūros ir auklėjimo reikšmingai neigiamai koreliavo su probleminiu interneto naudojimu. Bendra šeimos aplinka, tėvų santykių kokybė – kaip jie bendradarbiauja, ar dirba kaip viena komanda, siejosi su vaiko probleminiu elgesiu internete (McHale, & Lindahl, 2011).

Sekančiame etape vertinome sąsajas tarp tyrimo kintamųjų – ankstyvosios savireguliacijos gebėjimų ir ankstyvųjų motinos-vaiko sąveikų. Gauti rezultatai parodė, kad motinos stilius struktūruotos užduoties metu sąveikaujant su vaiku siejasi su vaikų „šaltos“ savireguliacijos gebėjimais. Taip pat siejasi motinos stilius laisvo žaidimo metu su visais ankstyvaisiais vaiko savireguliacijos gebėjimais: „karštos“, „šaltos“ ir bendros savireguliacijos. Taip pat siejosi Motinos-vaiko abipusis reagavimas ir bendradarbiavimas laisvo žaidimo metu su „šaltos“ ir bendros savireguliacijos vaiko gebėjimais. Apibendrinami galime teigti, kad labiau pozityvios motinos-vaiko sąveikos siejasi su aukštesniais vaikų ankstyvosios savireguliacijos gebėjimais. Tai patvirtina ir anksčiau atliktas Calkins tyrimas bei Jusienės ankstyvųjų savireguliacijos gebėjimų veiksmų tyrimo išvados (Calkins et al., 2001; Jusienė, 2014). Tiesa, Jusienės atliekamo tyrimo metu buvo nustatyta, jog vaikų ankstyvoji savireguliacija su ankstyvosiomis motinos-vaiko sąveikomis siejasi tiek struktūruotos užduoties metu, tiek ir laisvo žaidimo metu. Mūsų tyrimo atveju, visos ankstyvosios savireguliacijos dimensijos siejosi su motinos-vaiko sąveikomis laisvo žaidimo metu, tačiau tik viena iš visų savireguliacijos gebėjimų – „šalta“ savireguliacija turėjo ryšį su motinos stiliumi struktūruotos užduoties metu. To priežastis galėjo buvo sumažėjusi tęstinio tyrimo dalyvių imtis (į mūsų skaičiavimus buvo įtraukta 80% tiriamųjų nuo pradinio jų skaičiaus), kuri kasmet tampa vis mažesnis. Kita priežastis galimai pagrindžianti „šaltos“ savireguliacijos sąsają su motinos sąveikomis galėjo būti pati - struktūrinė užduotis, kurios sprendimui, pasak daugelio savireguliacinius gebėjimus tyrinėjančių mokslininkų, pasitelkiami „šaltos“ savireguliacijos gebėjimai, kurie labiau susiję su vaikų kognityvine, motorikos ir dėmesio kontrole (Brock, Rimm-Kaufman, Nathanson, & Grimm, 2009). Taip pat nereiktų atmesti ir ryšio abipusiškumo faktoriaus (Jasiulionė, 2019), galbūt motinos į vaikus, pasižyminčius geresniais „šaltos“ savireguliacijos gebėjimais ir pačios reagavo pozityviau, todėl pirminių sąveikų struktūrinių užduočių vertinimo metu jos pademonstravo šiems vaikams pozityvesnę sąveikavimo su vaiku stilių. Įvertinus minėtas priežastis, atrodo visai neatsitiktinai būtent „šaltos“ savireguliacijos vaikų gebėjimai buvo reikšmingai susiję su motinos-vaiko sąveikomis struktūruotos užduoties metu.

Tiriamajame darbe išanalizavus pagrindinių kintamųjų statistinius skaičiavimus statistiškai reikšmingų sąsajų tarp vaikų probleminio interneto naudojimo vidurinėje vaikystėje ir ankstyvųjų

motinos-vaiko sąveikų bei ankstyvųjų savireguliacijos gebėjimų nenustatėme. Reiktų atidžiau pasvarstyti kokios priežastys galėtų nusakyti kodėl vaiko probleminis elgesys nesisieja su motinos sąveikomis. Pozityvus motinos santykis su savo vaiku daugelyje atliktų tyrimų buvo siejamas su geresniais vaiko elgesio ir emocijų reguliavimo gebėjimais (Lincoln, Russel, Donohue, & Racine, 2016). Motinos ankstyvosios sąveikos priskiriamas harmoningas ir jautrus abipusis motinos-vaiko bendradarbiavimas stabiliai siejamas su vaikų abipusiu įsitraukimu į socialinį sąveikavimą su mama tiek kūdikystėje, tiek vaikystėje Feldman, R. (2010). Tačiau pereinant prie paauglystės tarpsnio vaikai patiria tokį raidos etapą, kai jų socialinis elgesys pasikeičia ir ima neatitikti ankstesnio stiliaus (Steinberg & Morris, 2001). Vaikai vis labiau ima saugoti savo privatumą ir artumas su globėjais bei abipusiškumas sąveikose su mama keičiasi pereinant į paauglystę. Galbūt mūsų tiriami vaikai dabar išgyvena būtent šį perėjimo iš vaikystės į paauglystę tarpsnį - padidintos rizikos laikotarpį, kai net santykiai, kurie nuo ankstyvos vaikystės iki dabar rodė stiprias sąsajas, dabar gali būti vertinami ne taip aiškiai ir adekvačiai. Gal motinos-vaiko sąveikos būtent šiame vaiko - savo tapatumo ieškojimų tarpsnyje negali būti siejamos su jo elgesiu, tame tarpe, ir su probleminiu internetu naudojimu.

4.1. Tyrimo ribotumai ir gairės ateities tyrimams

Tiriamasis darbas buvo atliktas įsitraukus į tęstinį tyrimą, siekiant įvertinti ankstyvųjų vaiko gabumų ir sąveikų su motina sąsajas su probleminiu šių vaikų elgesiu vidurinėje vaikystėje. Dalis šiame tyrime dalyvavusių tiriamųjų duomenų į skaičiavimus nepateko. Taip jau atsitinka su tęstiniais tyrimais, kad tiriamųjų skaičius, sudaręs pradinę tiriamųjų imtį kasmet mažėja. Sumažėjęs tiriamųjų skaičius apriboja tam tikrų statistinių skaičiavimų atliktį, nes mažos imtys dažnai neparodo galimai egzistuojančių reikšmingų sąsajų tarp konstrukto ir veiksnio. Manau, stipriai sumažėjusi pradinė tiriamųjų imtis galėjo būti priežastimi dėl kurios savo tiriamajame darbe negalėjau nustatyti visų egzistuojančių reikšmingų korelacijų, kurios buvo rastos ankstesniuose tyrimo etapuose, kai tiriamųjų buvo daugiau. Pirmuose etapuose dalyvavę tiriamieji yra ypač svarbūs tolimesniems tęstiniams tyrimams. Tačiau dalis jų atkrenta dėl motyvacijos pildyti įvairias anketas trūkumo, kiti tampa nepasiekiami dėl pasikeitusių kontaktų. O būtent pirmųjų etapų vaikų gabumų vertinimai leidžia mums iš mokslinės pusės stebėti šių vaikų gebėjimų pokyčius tolimesniuose jų raidos tarpsniuose, ieškoti sąsajų su aplinkos veiksniais, sieti turimus gabumus su skirtingomis gyvenimo pasekmėmis ar rizikomis. Kitas paminėtinas ribotumas gali būti Kompulsyvaus interneto naudojimo skalė (CIUS). Tęstinio tyrimo tiriamieji – vaikai, kurie perkopė 13 metų ribą ir žengia pirmuosius individualizacijos ir atsiskyrimo nuo savo tėvų žingsnius. Tėvai vis mažiau pažįsta savo vaikus, tad ir pildydami Kompulsyvaus interneto naudojimo skalę gali būti ne visai objektyvūs vertindami savo vaiką. Minėta skalė probleminio interneto elgesio raiškai vertinti turi ir skalės modelį skirtą vaikams,

todėl jis taip pat galėjo būti pateiktas jiems įsivertinti savo elgesį patiems, kas galimai būtų parodę objektyvesnius šio konstrukto įverčius.

Taip pat svarbu vertinant tyrimo duomenis atsižvelgti į tai, kad jie buvo renkami COVID-19 pandemijos kontekste, kas daugeliui žmonių sukėlė daug nerimo ir nepatogumų gyvenime. Žmonės jaudinosi dėl savo ir artimųjų sveikatos, visi priverstinai turėjo užsidaryti namuose. Vaikai ir jaunuoliai turėjo pereiti į nuotolinį mokymą ir dar daugiau laiko, jau ir mokslo tikslais, praleisti internete. Vaikams ir jaunuoliams šis izoliacijos laikas nuo gyvo bendravimo su bendraamžiais, nuo laisvo laiko lauke buvo ypač žalingas vaikų emocinei būsenai. Vaikų liūdna nuotaika, sunerimę tėvai, uždaros namų erdvės be draugų ir pramogų galėjo daugelį vaikų įtraukti į probleminį interneto naudojimą ieškant nusiramimo ir pramogos virtualiame pasaulyje.

Ateities tyrimams būtų svarbu įtraukti papildomus veiksnius apie vaikų vidinę jauseną ir artimiausią jų aplinką: draugystes su bendraamžiais, mokyklą (sutarumą su mokytojais, akademinis pasiekimus), turimas pareigas namuose, santykius su tėvais (vaiku nuomone) ir gaunamą/ne palaikymą iš tėvų bei vaikų popamokinę veiklą. Galbūt platesnė informacija apie vaikus ir jų aplinką padėtų mums geriau pamatyti ir įvertinti veiksnius, kurie gali būti susiję su probleminiu vaikų elgesiu internete būtent šiuo vaikų amžiaus tarpsniu.

Internetui kasmet tampant lengviau prieinamu vis platesniam ratui vaikų, technologijoms tobulėjant ir siūlant vis daugiau programėlių, žaidimų ir kitų įtraukiančių veiklų virtualioje realybėje vaikų probleminis interneto naudojimas išlieka aktualia nūdienos tema. Šis tiriamasis darbas prisideda prie jau anksčiau atliktų tyrimų apie probleminį interneto naudojimą ir praplečia žinias apie su juo susijusius veiksnius – ankstyvasias motinos-vaiko sąveikas ir vaikų savireguliacijos gebėjimus. Šis tiriamasis darbas leidžia įvertinti, kaip bėgant metams keičiasi probleminis interneto naudojimas, kaip jis siejasi su vaiko lytimi, gyvenamąja vieta, šeimos patirtais pasikeitimais, išgyventais stresiniais įvykiais bei vaiko tėvų santykiais ir sutarumu dėl auklėjimo.

IŠVADOS

1. Nustatyta, kad berniukų, jiems esant 10 ir 13 metų, probleminis interneto naudojimas (vertintas kompulsyvaus interneto naudojimo skale CIUS) yra labiau išreikštas nei mergaičių.
2. Vaikų, gyvenančių mieste, jiems esant 13 metų, probleminis interneto naudojimas yra labiau išreikštas negu vaikų, gyvenančių kaime.
3. Nebuvo nustatyta statistiškai reikšmingų sąsajų tarp vaiko šeimos (per pastaruosius metus) patirtų svarbių pasikeitimų ar stiprių išgyvenimų ir vaiko probleminio interneto naudojimo elgesio.
4. Geresni vaiko tėvų tarpusavio santykiai yra susiję su mažiau išreikštu vaiko probleminiu interneto naudojimu jam esant 10 arba 11 metų.
5. Geresnis vaiko tėvų sutarumas dėl vaiko auklėjimo yra susijęs su mažiau išreikštu probleminiu interneto naudojimu vaikui esant 10, 11 ir 13 metų.
6. Nebuvo nustatyta statistiškai reikšmingų sąsajų tarp ankstyvosios motinos-vaiko tarpusavio sąveikos ir vaiko probleminio interneto naudojimo elgesio vidurinėje vaikystėje.
7. Nebuvo nustatyta statistiškai reikšmingų sąsajų tarp vaiko ankstyvosios savireguliacijos gebėjimų ir probleminio interneto naudojimo vidurinėje vaikystėje.
8. Vaikai, kurių ankstyvoji tarpusavio sąveika su motinomis yra pozityvesnė, pasižymi geresniais ankstyvaisiais savireguliacijos gebėjimais.

LITERATŪRA

- Aghasi, M., Matinfar, A., Golzarand, M., Salari-Moghaddam, A., & Ebrahimpour-Koujan S. (2020). Internet Use in Relation to Overweight and Obesity: A Systematic Review and Meta-Analysis of Cross-Sectional Studies. *Advances and Nutrition, 11*(2), 349-356. doi: 10.1093/advances/nmz073.
- Anderson, E. L., Steen, E., & Stavropoulos, V. (2017). Internet use and problematic internet use: a systematic review of longitudinal research trends in adolescence and emergent adulthood. *Int. J. Adolesc. Youth 22*, 430–454. doi: 10.1080/02673843.2016.1227716.
- Anderson, M., & Jiang, J. (2018). *Teens, social media & technology 2018*. Washington, DC: Pew Research Center. Paimta iš: <https://www.pewresearch.org/internet/2018/05/31/teens-social-media-technology-2018/>
- Aşut, Ö., Abuduxike, G., Acar-Vaizoğlu, S., & Cali, S. (2019). Relationships between screen time, internet addiction and other lifestyle behaviors with obesity among secondary school students in the Turkish Republic of Northern Cyprus. *Turk J Pediatr., 61*(4), 568-579. doi: 10.24953/turkjped.2019.04.014. PMID: 31990475.
- Backer-Grøndahl, A., Nærde, S., & Idsoe, T. (2019). Hot and cool self-regulation, academic competence, and maladjustment: Mediating and differential relations. *Child Development, 90*(6), 2171-2188. doi:10.1111/cdev.13104
- Bandura, A. (2009). *Socialiniai minties ir veiksmo pagrindai. Socialinė kognityvi teorija*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
- Barlett, C. P., & Fennel, M. (2018). Examining the relation between parental ignorance and youths' cyberbullying perpetration. *Psychology of Popular Media Culture, 7*(4), 547–560. Paimta iš: <https://doi.org/10.1037/ppm0000139>
- Barrense-Dias, Y., Berchtold, A., Akre, C., & Surís, J. C. (2016). The relation between internet use and overweight among adolescents: a longitudinal study in Switzerland. *Int J Obes (Lond)., 40*(1), 45-50. doi: 10.1038/ijo.2015.146.
- Baukienė, E. ir Jusienė, R. (2020). Ikimokyklinio amžiaus vaikų miego sunkumų, emocinio reaktyvumo ir tėvų taikomos miego bei naudojimosi ekranus turinčiais prietaisais tvarkos sąsajos. *Psichologija, 62*, p. 69–86. Paimta iš: <https://doi.org/10.15388/Psichol.2020.22>.
- Becker, D. R., Miao, A., Duncan, R., & McClelland, M. (2014). Behavioral self-regulation and executive function both predict visuomotor skills and early academic achievement. *Early Childhood Research Quarterly, 29*, 411-424.

- Billieux, J., & Van der Linden, M. (2012). Problematic use of the Internet and self-regulation: A review of the initial studies. *The Open Addiction Journal*, 5(1).
- Blair, C., & Raver, C. C. (2015). School readiness and self-regulation: A developmental psychobiological approach. *Annual review of psychology*, 66, 711-731.
- Bleakley, A., Ellithorpe, M., & Romer, D. (2016). The role of parents in problematic internet use among US adolescents. *Media and Communication*, 24–34. 10.17645/mac.v4i3.523.
- Breidokienė, R. (2014). *Ankstyvosios savireguliacijos biologiniai ir psichosocialiniai veiksniai* (Daktaro disertacija). Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Breidokienė, R. ir Jusienė, R. (2012). Savireguliacija ankstyvoje vaikystėje: sampratos problematika. *Psichologija*, 46, 27-44.
- Breidokienė, R. ir Jusienė, R. (2014). Vaiko temperamento ir motinos elgesio su vaiku strategijų reikšmė keturmečių gebėjimams atidėti malonumą. *Psichologija*, 49, 100-114.
- Breidokienė, R., Jusienė, R., Urbonas, V., Praninskienė, R. & Girdzijauskienė, S. (2021). Sedentary behavior among 6-14 year old children during the COVID-19 lockdown and its relation to physical and mental health. *Healthcare*, 9(6), 756. Paimta iš: <https://doi.org/10.3390/healthcare9060756>
- Brock, L. L., Rimm-Kaufman, S. E., Nathanson, L., & Grimm, K. J. (2009). The contributions of ‘hot’ and ‘cool’ executive function to children's academic achievement, learning-related behaviors, and engagement in kindergarten. *Early Childhood Research Quarterly*, 24(30), 337-349. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2009.06.001>.
- Brocki, K. C., Forslund, T., Frick, M., & Bohlin, G. (2017). Do Individual Differences in Early Affective and Cognitive Self-Regulation Predict Developmental Change in ADHD Symptoms From Preschool to Adolescence? *Journal of Attention Disorders*, 1-11.
- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. (2006). The bioecological model of human development. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child development, volume 1: Theoretical models of human development* (6th ed., pp. 793–828). Wiley.
- Calkins, S. D., & Howse, R. B. (2004). Individual differences in self-regulation: Implications for childhood adjustment. In Philippot, P., Feldman, R. S. (Eds), *The regulation of emotion*, 307–332. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Calkins, S. D., Smith, C. L., Gill, K. L., & Johnson, M. C. (2001). Maternal Interactive Style Across Contexts: Relations to Emotional, Behavioral and Physiological Regulation During Toddlerhood. *Social Development*, 7(3), 350–369. doi:10.1111/1467-9507.00072
- Carli, V., Durkee, T., & Wasserman, D. (2013). The association between pathological internet use

- and comorbid psychopathology: A systematic review. *Psychopathology*, 46, 1-13.
- Casalo, L. V., & Escario, J. J. (2019). Predictors of excessive internet use among adolescents in Spain: The relevance of the relationship between parents and their children. *Computers in Human Behavior*, 92, 344–351.
- Cecilia, M. R., Mazza, M., Cenciarelli, S., Grassi, M., & Cofini, V. (2013). The Relationship between Compulsive Behavior and Internet Addiction. *Styles of Communication*, 5(1), 24-31.
- Čekuolienė, D., Jusienė, R., Širvinskienė, G., Zamalijeva, O. ir Breidokienė, R. (2011). Motinų psichologinės savijautos ir kūdikių probleminio elgesio sąsajos. *Psichologija*, 43, 44-62.
<https://doi.org/10.15388/Psichol.2011.0.2563>
- Chao, C. M., Kao, K. Y., & Yu, T. K. (2020). Reactions to Problematic Internet Use Among Adolescents: Inappropriate Physical and Mental Health Perspectives. *Front. Psychol.*, 11, 1782.
doi: 10.3389/fpsyg.2020.01782
- Chaplin, T. M., Niehaus, C., & Gonçalves, S. F. (2018). Stress reactivity and the developmental psychopathology of adolescent substance use. *Neurobiol Stress*, 9, 133-139. doi: 10.1016/j.ynstr.2018.09.002.
- Cheng, C., & Li, A. Y. (2014). Internet addiction prevalence and quality of (real) life: A meta-analysis of 31 nations across seven world regions. *Cyberpsychology Behav Soc Netw.*, 17.
- Ciarrochi, J., Parker, P., Sahdra, B., Marshall, S., Jackson, C., Gloster, A. T., & Heaven, P. (2016). The development of compulsive internet use and mental health: A four-year study of adolescence. *Developmental Psychology*, 52(2), 272–283. Paimta iš:
<https://doi.org/10.1037/dev0000070>
- Coats, D. K., & Paysse, E. A. (2019). Refractive errors in children. *Up ToDate*, 2019.
- Di Norcia, A., Pecora, G., Bombi, A. S., Baumgartner, E., & Laghi, F. (2015). Hot and Cool Inhibitory Control in Italian Toddlers: Associations with Social Competence and Behavioral Problems. *Journal of Child and Family Studies*, 24(4), 909-914.
- Donald, J. N., Ciarrochi, J., & Sahdra, B. K. (2022). The consequences of compulsion: A 4-year longitudinal study of compulsive internet use and emotion regulation difficulties. *Emotion*, 22(4), 678–689. Paimta iš: <https://doi.org/10.1037/emo0000769>
- Duckworth, A. L., & Kern, M. L. (2011). A meta-analysis of the convergent validity of self-control measures. *Journal of Research in Personality*, 45, 25-268. doi: 10.1016/j.jrp.2011.02.004
- Dumbliauskaitė, I., Filipauskas, S. ir Gečaitė, G. (2020). Trumparegystė vaikų amžiuje: epidemiologija, rizikos veiksniai, gydymas ir profilaktika. *Sveikatos mokslai*, 30(4), 21-24.

- Durkee, T., Kaess, M., Carli, V., Parzer, P., Wasserman, C., Floderus, B., ... Wasserman, D. (2012). Prevalence of pathological internet use among adolescents in Europe: demographic and social factors. *Addiction, psychopathology*, *107*, 2210-2222.
- Eisenberg, N., Spinrad, T. L., & Eggum, N. D. (2010). Emotion-Related Self-Regulation and Its Relation to Children's Maladjustment. *Annual Review of Clinical Psychology*, *6*, 495–525.
- Eisenberg, N., Valiente, C., Spinrad, T. L., Cumberland, A., Liew, J., Reiser, M., ... Losoya, S. H. (2009). Longitudinal Relations of Children's Effortful Control, Impulsivity, and Negative Emotionality to Their Externalizing, Internalizing, and Co-Occurring Behavior Problems. *Developmental Psychology*, *45*(4), 988–1008.
- Erceg, T., Flander, G. B., & Brezinšcak, T. (2018). The Relationship Between Compulsive Internet Use and Symptoms of Depression and Anxiety in Adolescence. *Alcoholism and Psychiatry Research*, *54*, 101-112.
- Feldman, R. (2010). The relational basis of adolescent adjustment: trajectories of mother–child interactive behaviors from infancy to adolescence shape adolescents' adaptation. *Attachment & Human Development*, *12*(1–2), 173–192. <https://doi.org/10.1080/14616730903282472>
- Fergusson, D. M., Boden, J. M., & Horwood, L. J. (2013). Childhood Self-Control and Adult Outcomes: Results From a 30-Year Longitudinal Study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *52*(7), 709-717.
- Foreman, J., Salim, A. T., Pravin, A., Fonseka, D., Wei Ting, D. S., He, M. G., ... Dirani, M. (2021). Association between digital smart device use and myopia: a systematic review and meta-analysis. *Lancet Digit Health*, *3*, 806-818.
- Fumero, A., Marrero, R. J., Voltes, D., & Peñate, W. (2018). Personal and social factors involved in internet addiction among adolescents: A meta-analysis. *Computers in Human Behavior*, *86*, 387-400. Paimta iš: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.05.005>.
- Gestsdottir, S., & Lerner, R. M. (2008). Positive Development in Adolescence: The Development and Role of Intentional Self-Regulation. *Human Development*, *51*, 202–224. Paimta iš: https://www.researchgate.net/publication/253609316_Positive_Development_in_Adolescence_The_Development_and_Role_of_Intentional_Self-Regulation
- Gioia, F., Rega, V., & Boursier, V. (2021). Problematic internet use and emotional dysregulation among young people: A literature review. *Clinical Neuropsychiatry: Journal of Treatment Evaluation*, *18*(1), 41–54. Paimta iš: <https://doi.org/10.36131/cnforitieditore20210104>
- Gonzalez-Camara, M., Osorio, A., & Reparaz, C. (2019). Measurement and Function of the Control

- Dimension in Parenting Styles: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(17). <https://doi.org/10.3390/ijerph16173157>.
- Grigutytė, N., Pakalniškienė, V., Raižienė, S. ir Povilaitis, R. (2018). Lietuvos vaikų naudojimosi internetu 2010 ir 2018 ypatumų palyginimas. *Psichologija*, 58, 57–71.
- Grigutytė, N., Raižienė, S. ir Pakalniškienė, V. (2021). Vaikų ir paauglių naudojimas internetu: grėsmės ir galimybės. *Psichologija*, 63, 153–164.
- Guo, Y-Y., Gu, J-J., Gaskin, J., Yin, X-Q., Zhang, Y-H., Wang, J-L. (2023). The association of childhood maltreatment with Internet addiction: the serial mediating effects of cognitive emotion regulation strategies and depression. *Child Abuse & Neglect*, 140. Paimta iš: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2023.106134>.
- He, M., Xiang, F., Zeng, Y., Mai, J., Cheen, Q., Zhang, J., ... Morgan, I. G. (2015). Effect of time spent outdoors at school on the development of myopia among children in china: a randomized clinical trial. *JAMA*, 314, 1142–1148.
- Hefner, D., Knop, K., Vorderer, S., & Schmitt, P. (2019). Rules? Role Model? Relationship? The Impact of Parents on Their Children's Problematic Mobile Phone Involvement. *Media Psychology*, 22(1), 1-27. doi: 10.1080/15213269.2018.1433544
- Heinz, W. (2020). A brief history of the super-ego with an introduction to three papers. *The international journal of psychoanalysis*, 101(4), 724-734. doi: 10.1080/00207578.2020.1796073.
- Hidding, L. M., Altenburg, T. M., Ekris E., & Chinapaw, M. J. M. (2017). Why Do Children Engage in Sedentary Behavior? Child and Parent-Perceived Determinants. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14, 671. doi:10.3390/ijerph14070671
- Hisler, G. C., Hasler, B. P., Franzen, P. L., Clark, D. B., & Twenge, J. M. (2020). Screen media use and sleep disturbance symptom severity in children. *Sleep Health*, 6(6), 731-742. Paimta iš: <https://doi.org/10.1016/j.sleh.2020.07.002>.
- Hosokawa, R., & Katsura, T. (2019). Role of Parenting Style in Children's Behavioral Problems through the Transition from Preschool to Elementary School According to Gender in Japan. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 16, 21. Paimta iš: <https://doi.org/10.3390/ijerph16010021>
- Houck, C. D., Hadley, W., Barker, D., Brown, L. K., Hancock, E., & Almy, B. (2016). An Emotion Regulation Intervention to Reduce Risk Behaviors Among at-Risk Early Adolescents. *Prevention Science*, 17, 71–82. Paimta iš: <https://doi.org/10.1007/s11121-015-0597-0>
- International Telecommunication Union (ITU). Percentage of individuals using the Internet. Paimta iš: <http://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx>.

- Jasiulionė, J. S. (2019). *Gimimo aplinkybių ir pažintinės, emocinės, socialinės raidos ankstyvoje vaikystėje sąsajos* (Daktaro disertacija). Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Jeffery, C. P. (2021). It's really difficult. We've only got each other to talk to." Monitoring, mediation, and good parenting in Australia in the digital age. *Journal of Children and Media*, 15(2), 202–217. Paimta iš: <https://doi.org/10.1080/17482798.2020.1744458>
- Jessor, R. (2014). Problem-behavior theory. A Half-Century of Research on Adolescent Behavior and Development. 239–256. *The Development Science of Adolescence*. New York and London: Psychology Press.
- Jessor, R., Costa, F. M., Krueger, P. M., & Turbin, M. S. (2006). A developmental study of heavy episodic drinking among college students: the role of psychosocial and behavioral protective and risk factors. *JStud Alcohol*, 67, 86–94.
- Jung, K. C. (2014). The influence of a middle school student's mindfulness on an Internet addiction: A mediation effects of self-regulation. Unpublished master's thesis, Seoul University of Buddhism, Seoul, Korea.
- Jusienė, R. (1995). The approach of analytical psychology to child-mother relationship during the first year of life. *Psichologija*, 14, 94–113. <https://doi.org/10.15388/Psichol.1995.0.4463>
- Jusienė, R. (2014). *Mažų vaikų savireguliacija*. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jusienė, R., Laurinaitytė, I. ir Pakalniškienė, V. (2020). Pradinio mokyklinio amžiaus vaikų kompulsyvaus interneto naudojimo psichosocialiniai veiksniai vaikų ir tėvų vertinimu. *Psichologija*, 61, 51–67. doi: 10.15388/Psichol.2020.15
- Jusienė, R., Laurinaitytė, I., Pajėdienė, A., Praninskienė, R., Rakickienė, L. ir Urbonas, V. (2017). Ikimokyklinio amžiaus vaikų buvimas prie ekranų: kada tai tampa vaikų sveikatos rizikos veiksniu? *Sveikatos mokslai*, 27 (6), 134–143. doi: <https://doi.org/10.5200/sm-hs.2017.109>.
- Jusienė, R., Praninskienė, R., Petronytė, L., Breidokienė, R., Laurinaitytė, I., Rakickienė, L., Urbonas, V., Babkovskienė, E. ir Vitkė, L. (2019). Fizinės ir psichikos sveikatos veiksniai ankstyvojoje vaikystėje: naudojimosi informacinėmis technologijomis vaidmuo. *Visuomenės sveikata*, 84(1), 56–67.
- Jusienė, R., Urbonas, V., Laurinaitytė, I., Rakickienė, L., Breidokienė, R., Kuzminskaitė, M., & Praninskienė, R. (2019). Screen use during meals among young children: Exploration of associated variables. *Medicina*, 55(10), 688. Paimta iš: <https://doi.org/10.3390/medicina55100688>
- Kaess, M., Parzer, P., Brunner, R., Koenig, J., Durkee, T., Carli, V., ... Wasserman, D. (2016). Pathological Internet Use Is on the Rise Among European Adolescents. *Journal of Adolescent*

- Health, 59, 236-239.
- Kardefelt-Winther, D. (2014a). Problematizing excessive online gaming and its psychological predictors. *Computers in Human Behavior*, 31, 118–122.
- Kardefelt-Winther, D. (2014b). A conceptual and methodological critique of internet addiction research: Towards a model of compensatory Internet use. *Computers In Human Behavior*, 31, 351-354.
- Kerr, K. L., Ratliff, E. L., Cosgrove, K. T., Bodurka, J., Morris, A. Sh., & Simmons, W. K. (2019). Parental influences on neural mechanisms underlying emotion regulation. *Trends in Neuroscience and Education*, 16. Paimta iš: <https://doi.org/10.1016/j.tine.2019.100118>.
- Kim, H., & Davis, K (2009). Towards a comprehensive theory of problematic Internet use: evaluating the role of self-esteem, anxiety, flow, and the self-rated importance of Internet activities. *CompHum Behav.*, 25, 490–500.
- Kim, S., Nordling, J. K., Yoon, J. E., Boldt, L. J., & Kochanska, G. (2013). Effortful control in "hot" and "cool" tasks differentially predicts children's behavior problems and academic performance. *J Abnorm Child Psychol*, 41(1), 43-56. doi: 10.1007/s10802-012-9661-4
- Kochanska, G., Aksan, N., Prisco, T. R., & Adams, E. E. (2008). Mother–Child and Father–Child Mutually Responsive Orientation in the First 2 Years and Children’s Outcomes at Preschool Age: Mechanisms of Influence. *Child development*, 79(1), 30-44. doi: 10.1111/j.1467-8624.2007.01109.x
- Kosovskytė, G. (2022). *Paauglių probleminis naudojimas internetu: nerimas ir subjektyvi savijauta* (bakalauro baigiamasis darbas). Kaunas: LSMU.
- Kuss, D. J., Griffiths, M. D, Karila, L., & Billieux, J. (2014). Internet addiction: a systematic review of epidemiological research for the last decade. *Curr Pharm Des.*, 20(25), 4026-52. doi: 10.2174/13816128113199990617. Paimta iš: https://www.academia.edu/4229219/Kuss_D_J_Griffiths_M_D_Karila_L_and_Billieux_J_2014_Internet_addiction_A_systematic_review_of_epidemiological_research_for_the_last_decade_Current_Pharmaceutical_Design_20_4026_4052
- Laconi, S., Vigouroux, M., Lafuente, C., & Chabrol, H. (2017). Problematic internet use, psychopathology, personality, defense and coping. *Computers in Human Behavior*, 73, 47-54. Paimta iš: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.03.025>.
- Lai, F. T. T., & Kwan, J. L.Y. (2017). Socioeconomic influence on adolescent problematic Internet use through school-related psychosocial factors and pattern of Internet use. *Computers in Human*

- Behavior*, 68, 121-136. Paimta iš: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.11.021>.
- Lam, L. T. (2014). Risk factors of internet addiction and the health effect of internet addiction on adolescents: A systematic review of longitudinal and prospective studies. *Current Psychiatry Reports*, 16(11), 508.
- Lauricella, A. R., Wartella, E., & Rideout, V. J. (2015). Young children's screen time: The complex role of parents and child factors. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 36, 11-17.
- Lavoie, C., Dufour, M., Berbiche, D., Therriault, D., & Lane, J. (2023). The relationship between problematic internet use and anxiety disorder symptoms in youth: Specificity of the type of application and gender. *Computers in Human Behavior*, 140. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107604>.
- Li, C., Dang, J., Zhang, X., Zhang, Q., & Guo, J. (2014). Addiction among Chinese adolescents: The effect of parental behavior and self-control. *Computers in Human Behavior*, 41, 1-7. Paimta iš: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.09.001>.
- Li, D., Zhang, W, Li, X., Zhou, Y, Zhao, L., & Wang, Y. (2016). Stressful life events and adolescent Internet addiction: The mediating role of psychological needs satisfaction and the moderating role of coping style. *Computers in Human Behavior*, 63, 408-415. Paimta iš: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.05.070>.
- Li, G. (2022). Hierarchical Linear Model of Internet Addiction and Associated Risk Factors in Chinese Adolescents: A Longitudinal Study. *Internattional Journal Environmental Research and Public Health*, 19. Paimta iš: <https://doi.org/10.3390/ijerph192114008>.
- Li, G., Ho, G., Yang, D., Jian, H., & Wang, W. (2019). Relationship between anxiety, depression sex, obesity and internet addiction in Chinese Adolescents: A short-term longitudinal study. *Addictive behaviors*, 90, 421-427.
- Li, J., Chen, Y., Lu, J., Li, W., & Yu, C. (2021a). Self-Control, Consideration of Future Consequences, and Internet Addiction among Chinese Adolescents: The Moderating Effect of Deviant Peer Affiliation. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 18, 9026. <https://doi.org/10.3390/ijerph18179026>
- Li, S., Ren, P., Chiu, M. M., Wang, C., & Lei, H. (2021b). The relationship between self-control and internet addiction among students: a meta-analysis. *Front. Psychol.* 12, 755. doi: 10.3389/fpsyg.2021.735755.
- Li, W., Garland, E. L., & Howard, M. O. (2014). Family factors in Internet addiction among Chinese youth: A review of English and Chinese language studies. *Computers in Human Behavior*, 31,

393-411. Paimta iš: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.11.004>.

- Lincoln, C. R., Russell, B. S., Donohue, E. B., & Racine, L. E. (2016). Mother-Child Interactions and Preschoolers' Emotion Regulation Outcomes: Nurturing Autonomous Emotion Regulation. *Journal of Child and Family Studies*, 26(2), 559–573. doi:10.1007/s10826-016-0561-z
- Lukavska, K., Hrabec, O., Lukavsky, J., Demetrovics, Z., & Kiraly, O. (2022). The associations of adolescent problematic internet use with parenting: A meta-analysis. *Addict Behav.*, 135. doi: 10.1016/j.addbeh.2022.107423.
- Lukavska, K., Vacek, J., & Gabrhelík, R. (2020). The effects of parental control and warmth on problematic internet use in adolescents: A prospective cohort study. *J Behav Addict.*, 9(3), 664-675. doi: 10.1556/2006.2020.00068.
- Marilena, T. (2015). The Role of Parents in Integrating their Own Children in Society. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 180, 1680-1685. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.05.067>
- Matulienė, G. (2012). *Šeimų psichologija*. Vilnius: UAB „CIKLONAS“.
- McHale, J. P., & Lindahl, K. M. (2011). Coparenting: a conceptual and clinical examination of family systems. American Psychological Association.
- Meerkerk, G. J., van den Eijnden, R., Vermulst, A. A., & Garretsen, H. F. L. (2009). The Compulsive Internet Use Scale (CIUS): Some psychometric properties. *Cyberpsychology & Behavior*, 12(1), 1–6. Paimta iš: <https://doi.org/10.1089/cpb.2008.0181>.
- Milašauskienė, E., Burkauskas, J., Podlipskytė, A., Kiraly, O., Demetrovics, Z., Ambrasas, L., & Steiblienė, V. (2021). Compulsive Internet Use Scale: Psychometric Properties and Associations With Sleeping Patterns, Mental Health, and Well-Being in Lithuanian Medical Students During the Coronavirus Disease 2019 Pandemic. *Frontiers in Psychology*, 12, 1-11.
- Mischel, W., & Ayduk, O. (2004). *Willpower in a cognitive-affective processing system*. *Handbook of self-regulation: Research, theory, and applications*, 99-129.
- Mischel, W., Cantor, N., & Feldman, S. (1996). *Principles of self-regulation: The nature of willpower and self-control*. In Higgins E. T., Kruglanski A. W. (Eds.), *Social psychology: Handbook of basic principles* (pp. 329–360). New York: Guilford.
- Moffitt, T. E., Arseneault, L., Belsky, D., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., ... Caspi, A. (2011). A gradient of childhood self-control predicts health, wealth, and public safety. *Proc Natl Acad Sci*, 108, 2693-2698.
- Montroy, J. J., Bowles, R., P., Skibbe, L. E., & Foster, T. D. (2014). Social skills and problem behaviors as mediators of the relationship between behavioral self-regulation and academic

- achievement. *Early Childhood Research Quarterly*, 1-13.
- Morris, A. S., Criss, M. M., Silk, J. S., & Houltberg, B. J. (2017). The impact of parenting on emotion regulation during childhood and adolescence. *Child Development Perspectives*, 11(4), 233–238. Paimta iš: <https://doi.org/10.1111/cdep.12238>
- Musetti, A., Corsano, P., Boursier, V., & Schimmenti, A. (2020). Problematic Internet Use in Lonely Adolescents: The Mediating Role of Detachment from Parents. *Clin Neuropsychiatry*, 17(1), 3-10. doi: 10.36131/clinicalpsych20200101.
- Muusses, L. D., Finkenauer, C., Kerkhof, P., & Billedo, C. J. (2014). A longitudinal study of the association between Compulsive Internet use and wellbeing. *Computers in Human Behavior*, 36, 21–28.
- Nakayama, H., Ueno, F., Mihara, S., Kitayuguchi, T., & Higuchi, S. (2020). Relationship between problematic Internet use and age at initial weekly Internet use, *Journal of Behavioral Addictions*, 9(1), 129-139. doi: <https://doi.org/10.1556/2006.2020.00009>
- Navickas, V. ir Vaičiulienė, A. (2010). *Žmogaus raidos psichologija*. Vilnius: leidykla “Versus aureus”.
- Pajėdienė, A. (2018). Ikimokyklinio amžiaus vaikų naudojimas šiuolaikinėmis informacinėmis technologijomis ir emocinių bei elgesio sutrikimų rizika. Magistro darbas. VU
- Pakalniškienė, V., Jusienė, R., Sebre, S. B., Wu, J. Ch-L., & Laurinaitytė, I. (2020). Children’s Internet Use Profiles in Relation to Behavioral Problems in Lithuania, Latvia, and Taiwan. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17, 8490. Paimta iš: <https://doi.org/10.3390/ijerph17228490>
- Paluckaitė, U. ir Žardeckaitė-Matulaitienė, K. (2015). Rizikingas elgesys internete: jo formos ir pasekmės tarpasmeniniams santykiams bei asmens privatumui. *Visuomenės sveikata*, 3(70), 29–38.
- Park, S., & Lee, Y. (2017). Associations of body weight perception and weight control behaviors with problematic internet use among Korean adolescents. *Psychiatry Res*, 251, 275-280. doi: 10.1016/j.psychres.2017.01.095.
- Park, S., Lee, Y., & Jun, J. Y. (2017). Differences in the relationship between traumatic experiences, self-esteem, negative cognition, and Internet addiction symptoms among North Korean adolescent defectors and South Korean adolescents: A preliminary study, *Psychiatry Research*, 257, Pages 381-385. Paimta iš: <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2017.07.078>.
- Pehlivanova, M., Wolf, D. H., Sotiras, A., Kaczurkin, A. N., Moore, T. M., Ciric, R., ...

- Satterthwaite, T. D. (2018). Diminished Cortical Thickness Is Associated with Impulsive Choice in Adolescence. *Journal Neurosci.*, 38(10), 2471-2481. doi: 10.1523/JNEUROSCI.2200-17.2018.
- Petrulionienė, I. (2018). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų buvimo prie ekranų ir aktyvumo bei dėmesio sunkumai* (Bakaluro darbas). Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Pettoruso, M., Valle, S., Cavic, E., Martinotti, G., Di Giannantonio, M., & Grant, J. E. (2020). Problematic internet use (PIU), personality profiles and emotion dysregulation in a cohort of young adults: Trajectories from risky behaviors to addiction. *Psychiatry Research*, 289, 113036. Paimta iš: <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113036>
- Pontes, H. N., Griffiths, M. D., & Patrão, I. M. (2014). Internet Addiction and Loneliness Among Children and Adolescents in the Education Setting: An Empirical Pilot Study. *Aloma*, 32(1), 91-98.
- Praninskienė, R., Jusienė, R., Laurinaitytė, I., Rakickienė, L., Petronytė, L. ir Urbonas, V. (2018). Šiuolaikinių informacinių technologijų naudojimas ir ikimokyklinio amžiaus vaikų miegas. *Neurologijos seminarai*, 22 (75), 49–56.
- Qi, H., Kang, Q., & Bi, C. (2022). How Does the Parent–Adolescent Relationship Affect Adolescent Internet Addiction? Parents’ Distinctive Influences. *Frontiers in Psychology*, 13(886168), 1-13. doi: 10.3389/fpsyg.2022.886168
- Radesky, J. S., Kistin, C., Eisenberg, S., Gross, J., Block, G., Zuckerman, B., & Silverstein, M. (2016). Parent Perspectives on Their Mobile Technology Use: The Excitement and Exhaustion of Parenting While Connected. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 37(9), 694 – 701.
- Radesky, J. S., Kristin, C. J., Zuckerman, B., Nitzberg, K., Gross, J., Kaplan–Sanoff, M., & Silverstein, M. (2014). Patterns of Mobile Device Use by Caregivers and Children During Meals in Fast Food Restaurants. *Pediatrics*, 133(4).
- Raffaelli, M., Crockett, L. J., & Shen, Y., (2005). Developmental Stability and Change in Self-Regulation From Childhood to Adolescence. *Faculty Publications, Department of Psychology*, 351. Paimta iš: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1344&context=psychfacpub>
- Rakickienė, L., Jusienė, R., Baukienė, E., & Breidokienė, R. (2021). Pre-schoolers’ behavioural and emotional problems during the quarantine due to Covid-19 pandemic: the role of parental distress and screen time. *Psichologija*, 64, 61–68. <https://doi.org/10.15388/Psichol.2021.41>
- Ran, Y. Y., & Han, S. J. (2016). Effects of psychosocial interventions for school-aged children’s internet addiction, self-control and self-esteem: meta-analysis. *Healthcare Informatics Research*, 22(3), 217–230. Paimta iš: <https://doi.org/10.4258/hir.2016.22.3.217>

- Robson, D. A., Allen, M. S., & Howard, S. J. (2020). Self-regulation in childhood as a predictor of future outcomes: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, *146*(4), 324-354. Paimta iš: <https://doi.org/10.1037/bul0000227>
- Romund, L., Raufelder, D., Flemming, E., Lorenz, R. C., Pelz, P., Gleich, T., ... Beck, A. (2016). Maternal parenting behavior and emotion processing in adolescents - An fMRI study. *Biol. Psychol.*, *120*, 120–125. doi: 10.1016/j.biopsycho.2016.09.003
- Rose, A. J., & Rudolph, K. D. (2006). A review of sex differences in peer relationship processes: potential trade-offs for the emotional and behavioral development of girls and boys. *Psychol Bull.*, *132*(1), 98-131. doi: 10.1037/0033-2909.132.1.98.
- Rosenbaum, G. M., & Hartley, C. A. (2019). Developmental perspectives on risky and impulsive choice. *Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci.*, *374*. doi: 10.1098/rstb.2018.0133. PMID: 30966918; PMCID: PMC6335462.
- Rudnicka, A. R., Kapetanakis, V. V., Wathern, A. K., Logan, N. S., Gilmartin, B., Whincup, P. H., ... Owen, C. G. (2016). Global variations and time trends in the prevalence of childhood myopia, a systematic review and quantitative meta-analysis: implications for aetiology and early prevention. *Br J Ophthalmol*, *100*(7), 882-890. Paimta iš: <https://doi.org/10.1136/bjophthalmol-2015-307724>
- Saliceti, F. (2015). Internet Addiction Disorder (IAD). *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, *191*, 1372-1376.
- Sasson, H., & Mesch, G. (2014). Parental Mediation, peer norms and risky online behavior among adolescents. *Computers in Human Behavior*, *33*, 32-38.
- Schimmenti, A., Passanisi, A., Gervasi, A. M., Manzella, S., & Fama, F. I. (2014). Insecure attachment attitudes in the onset of problematic Internet use among late adolescents. *Child Psychiatry Hum Dev.*, *45*(5), 588-95. doi: 10.1007/s10578-013-0428-0. PMID: 24338269.
- Schlieber, M., & Han, J. (2021). The Role of Sleep in Young Children's Development: A Review. *The Journal of Genetic Psychology*, *182*(4), 205-217. doi: 10.1080/00221325.2021.1908218
- Sebre, S. B., Pakalniškiene, V., Jusiene, R., Wu, J. Ch., Miltuze, A., Martinsone, B., & Lazdina, E. (2023). Children's Problematic Use of the Internet in Biological and Social Context: A One-Year Longitudinal Study. *J Child Fam Stud* <https://doi.org/10.1007/s10826-022-02527-3>
- Sela, Y., Zach, M., Amichay-Hamburger, Y., Mishali, M., & Omer, H. (2020). Family environment and problematic internet use among adolescents: The mediating roles of depression and Fear of Missing Out. *Computers in Human Behavior*, *106*. Paimta iš:

<https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.106226>.

- Shi, X., Wang, J., & Zou, H. (2017). Family functioning and Internet addiction among Chinese adolescents: The mediating roles of self-esteem and loneliness. *Computers in Human Behavior*, 76, 201-210. Paimta iš: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.07.028>.
- Snodgrass, J. G., Bagwell, A., Patry, J. M., Dengah, H. J. F., Smarr-Foster, C., Van Oostenburg, M., & Lacy, M. G. (2018). The partial truths of compensatory and poor-get-poorer internet use theories: More highly involved videogame players experience greater psychosocial benefits. *Computers in Human Behavior*, 78,10-25. Paimta iš: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.09.020>.
- Song, W. J., & Park, J. W. (2019). The Influence of Stress on Internet Addiction: Mediating Effects of Self-Control and Mindfulness. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 17, 1063–1075. Paimta iš: <https://doi.org/10.1007/s11469-019-0051-9>
- Spada, M. M. (2014). An overview of problematic Internet use. *Addictive Behaviors*, 39, 3-6.
- Statistikos portalas (2022). Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Susisiekimo ministerijos. Paimta iš: [https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S4R029#/#/](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S4R029#/)
- Steinberg, L., & Morris, A. S. (2001). Adolescent development. *Annual Review of Psychology*, 52, 83 – 110.
- Symons, K., Ponnet, K., Walrave, M., & Heirman, W. (2017). A qualitative study into parental mediation of adolescents' internet use. *Computers in Human Behavior*, 73, 423-432.
- Thompson, R. A. (1994). *Emotion regulation: A theme in search of definition*. Monographs of the Society for Research in Child Development, 59(2-3), 25–52. Paimta iš: <https://sedlpubs.faculty.ucdavis.edu/wp-content/uploads/sites/192/2015/03/Thompson1994.pdf>
- Thorsteinsson, E. B., & Davey, L. (2014). Adolescents' Compulsive Internet Use and Depression: A Longitudinal Study. *Open Journal of Depression*, 3(1), 13-17. Paimta iš: <http://dx.doi.org/10.4236/ojd.2014.31005>
- Tomczyk, L., Szyszka, M., & Stošic, L. (2020). Problematic Internet Use among Youths. *Education Sciences*, 10(6), 161. <https://doi.org/10.3390/educsci10060161>
- Twenge, J. M., Joiner, T. E., Rogers, M. L., & Martin, G. N. (2018). Increases in depressive symptoms, suicide-related outcomes, and suicide rates among U.S. adolescents after 2010 and links to increased new media screen time, *Clinical Psychological Science*, 6(1), 3-17. doi:10.1177/2167702017723370.
- Vaala, S. E., & Bleakley, A. (2015). Monitoring, mediating, and modeling: Parental influence on adolescent computer and Internet use in the United States. *Journal of Children & Media*, 9, 40–57.

Paimta iš: <https://doi.org/10.1080/17482798.2015.997103>

- Van den Eijnden, G. J., Meerkerk, G. J., Vermulst, A. A., Spijkerman, R., & Engels, R. C. (2008). Online communication, compulsive internet use, and psychosocial well-being among adolescents: A longitudinal study. *Developmental Psychology, 44*(3), 655-665. doi: 10.1037/0012-1649.44.3.655.
- Vitkė, L. (2018). Vaikų savireguliacijos gebėjimai ir mokyklinė kompetencija pirmoje klasėje: rizikos ir apsauginiai veiksniai. Magistro darbas. VU
- Vogels, E. A., Gelles-Watnick, R., & Massarat, N. (2022). *Teens, social media & technology 2022*. Washington, DC: Pew Research Center. Paimta iš: <https://www.pewresearch.org/internet/2022/08/10/teens-social-media-and-technology-2022/>
- Wang, J., Li, Y., Musch, D. C., Wei, N., Qi, X., Ding, G., ... Qian, X. (2021). Progression of myopia in school-aged children after COVID-19 home confinement. *JAMA Ophthalmol, 139*(3), 293-300.
- Wang, W., Li, D., Li, X., Wang, Y., Sun, W., Zhao, L., & Qiu, L. (2018). Parent-adolescent relationship and adolescent internet addiction: A moderated mediation model. *Addict Behav., 84*, 171-177. doi: 10.1016/j.addbeh.2018.04.015.
- We are Social (2022). Digital 2022 Lithuania (february 2022) v01. In Digital 2022: Global Internet Use Accelerates. Paimta iš: <https://www.slideshare.net/DataReportal/digital-2022-lithuania-february-2022-v01?>
- Weinstein, L., Feder, L. C., Rosenberg, K. P., & Dannon, P. (2014). Chapter 5 - Internet Addiction Disorder: Overview and Controversies. *Behavioral Addictions, Academic Press*, 99-117. Paimta iš: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-407724-9.00005-7>.
- Yao, M. Z., & Zhong, Z. J. (2014). Loneliness, social contacts and internet addiction: A cross-lagged panel study. *Computers in Human Behavior, 30*, 164-170.
- Yong, R. K. F., Inoue, A., & Kawakami, N. (2017). The validity and psychometric properties of the Japanese version of the Compulsive Internet Use Scale (CIUS). *BMC Psychiatry 17*, 201. <https://doi.org/10.1186/s12888-017-1364-5>
- Young, K. S. (1996). Psychology of computer use: Addictive use of the Internet: a case that breaks the stereotype. *Psychological Reports, 79*, 899-902.
- Zhang, H., & Li, D. (2022). Stressful life events and problematic internet use in adolescence: Mediation of psychological capital and moderation of school level. *Journal Adolescence, 94*(5), 718-727. Paimta iš: <https://doi.org/10.1002/jad.12058>

PRIEDAI

Kintamųjų aprašomosios statistikos ir normalumo vertinimo rezultatai

1 lentelė. Darbe naudojamų skalių normalumo tikrinimo rezultatai

Kintamųjų skalės	Shapiro-Wilk			Asimetrijos koeficientai	Eksceso koeficientai
	Statistika	l/s	p		
SAVIREGULIACIJA_karšta	0,80	138	<0,001	-1,58	2,06
SAVIREGULIACIJA_salta	0,99	134	0,839	-0,11	0,04
SAVIREGULIACIJOS_BENDRAS įvertis	0,97	108	0,018	-0,56	1,13
STILIUS_s	0,93	119	<0,001	0,49	-0,52
STILIUS_l	0,94	114	<0,001	0,60	0,24
ARB_s	0,87	119	<0,001	-0,46	0,04
ARB_l	0,83	115	<0,001	-0,46	-0,17
pagyrimai	0,79	141	<0,001	1,81	3,83
2020m._CIUS	0,97	91	0,076	0,24	-0,13
2021m._CIUS	0,97	71	0,078	0,07	-1,01
2022m._CIUS	0,99	88	0,782	0,08	-0,32

2 lentelė. Motinos- vaiko sąveikų skalių aprašomoji statistika

Motinos- vaiko sąveikų skalės	N	Min	Max	M	SD
Mamos STILIUS_strukturuota uzd.	119	0,00	7,00	3,10	1,79
Mamos STILIUS_laisva uzd.	114	0,00	8,00	2,47	1,66
ARB_s	119	1,00	5,00	3,80	0,87
ARB_l	115	2,00	5,00	4,06	0,76
pagyrimai	141	0,00	17,00	2,73	3,28

Pastaba: N – grupės imtis, Min/ Max – mažiausia ir didžiausia reikšmė, M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis.

3 lentelė. Ankstyvosios vaiko savireguliacijos gebėjimų skalių aprašomoji statistika

Vaiko savireguliacijos skalės	N	Min	Max	M	SD
SAVIREGULIACIJA karšta	138	5,14	100,08	80,56	20,15
SAVIREGULIACIJA salta	134	11,11	91,01	48,30	14,80
SAVIREGULIACIJOS_BENDRAS įvertis	108	118,55	643,50	410,37	88,25

Pastaba: N – grupės imtis, Min/ Max – mažiausia ir didžiausia reikšmė, M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis.

4 lentelė. Vaikų probleminio interneto naudojimo (naudojant Kompulsyvaus interneto naudojimo skalę CIUS vertinimo vėlesnėje vaikystėje (2020, 2021 ir 2022 metais) aprašomoji statistika

Probleminis interneto naudojimas	N	Min	Max	M	SD
2020m._CIUS	91	14,00	66,00	37,69	12,35
2021m. CIUS	71	14,00	66,00	39,75	13,10
2022m. CIUS	88	14,00	69,00	40,12	12,27

Pastaba: N – grupės imtis, Min/ Max – mažiausia ir didžiausia reikšmė, M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis.